

Forsvareretikk

Om å ivareta klientens interesser

Kandidatnummer: 597

Leveringsfrist: 25.11.2013

Antall ord: 17253



Innholdsfortegnelse

FORORD	1
1 INNLEDNING:	2
1.1 Oppgavens tema:	2
1.2 Avgrensning av oppgaven	3
1.3 Oppgavens oppbygging	3
1.4 Rettskildebildet i forhold til oppgaven:	4
1.5 Bakgrunnen for oppgaven:	6
2 NÆRMERE OM ETIKK	7
2.1 Hva er etikk	7
2.1.1 Jus og etikk:.....	8
2.1.2 Yrkesetikk	9
3 FORSVARERROLLEN OG ADVOKATROLLEN FOR ØVRIG	10
3.1 Hovedtrekk ved sivil- og straffeprosess	11
3.1.1 Saksanlegg.....	11
3.1.2 Jevnbyrdighet	12
3.1.3 Forklarings- og sannhetsplikt.....	13
3.1.4 Saksopplysning	13
3.1.5 Kravet til bevisbyrde	14
3.1.6 Domsslutning:	15
3.2 Advokatens rolle:.....	15
3.3 Forsvarerens rolle:	16
4 ETISKE RETNINGSLINJER FOR FORSVARERE.....	17
4.1 Rettskildebildet.....	19

5	ETISKE PROBLEMSTILLINGER I FORSVARERENS VIRKE.....	20
5.1	Etablering av forsvareropdrag	21
5.1.1	Fritt forsvarervalg.....	21
5.1.2	Forsvareropdrag	22
5.1.3	Interessestrid	24
5.2	Forsvarerens plikter og rettigheter.....	29
5.2.1	Identifikasjon mellom forsvarer og klienten	29
5.2.2	Råd med hensyn til skyldspørsmålet.....	30
5.2.3	Medvirkning til uriktig forklaring.....	34
5.3	Forsvarerens rolle under etterforskning:.....	36
5.3.1	Dokumentinnsyn	36
5.3.2	Siktedes forklaring	38
5.3.3	Etterforskning fra forsvarerens side	39
5.3.4	Forsvarerens taushetsplikt:.....	41
5.3.5	Privat etterforskning.....	43
5.4	Forholdet til media.....	45
5.5	Avslutning av forsvareropdraget	49
6	SANKSJONER VED BRUDD PÅ DE ETISKE RETNINGSLINJENE.....	51
7	KONKLUSJON	52
8	LITTERATURLISTE	54

Forord

"Alle kan forsvares. Ingen straffesak er uten unnskyldende momenter. Enhver handling har sitt utspring i menneskelige trekk og egenskaper. Dermed står vi ansikt til ansikt med det ondes problem. I et par saker har det hendt at jeg har stått overfor noe jeg ikke kunne oppfatte som annet enn rendyrket ondskap. Da er det tungt å være forsvarer."

- Alf Nordhus (1967:201)

1 Innledning:

1.1 Oppgavens tema:

Oppgavens tema er forsvareretikk. Problemstillingen er hvor langt kan forsvareren gå i sitt virke når vedkommende utøver plikten til å «ivareta sine klienters interesser», slik det fremgår av Regler for god advokatskikk pkt. 1.2 annet ledd.

I faglige diskusjoner blir uttrykkene «klientens beste» og «klientens interesser» brukt om hverandre og jeg kommer i de følgende til å gjøre det samme. Jeg vil klargjøre hva jeg mener med disse uttrykkene. Klientens beste er ikke alltid frifinnelse, det kan også være å tilstå, dette kommer jeg tilbake til. Utgangspunktet er at klienten selv må finne ut hva som er best for han eller henne. Noen ganger kan forsvareren komme opp i situasjoner der det beste for klienten er å prosedere på et forhold som klienten er helt uenig i. Det ideelle er likevel at forsvareren forklarer hvilke alternativer som finnes og hvordan han vurderer situasjonen. Klienten har da mulighet til å kunne basere sitt valg basert på egne og forsvarerens vurderinger, hva som er klientens beste/klientens interesser skal her forstås slik.

Forsvarerens rolle er tosidig¹. På den ene siden er han tiltaltes vern og talerør og på den annen side er han samfunnets tjener. Samfunnets interesse av å kunne stole på forsvareren i den enkelte sak er ikke nødvendigvis sammenfallende med klientens interesser. I tillegg er det viktig at forsvareren opptrer på en måte som ikke skader «standens og yrkes anseelse» jfr. Regler for god advokatskikk pkt. 1.3. Forsvareren har en rolle i samfunnet og retten. Hvordan han utfører denne rollen vil påvirke andres forhold til forsvareren.

Som følge av forsvarerens særegne og utfordrende rolle, vil vedkommende ofte måtte bevege seg i etikkens grenseland på grunn av spenning mellom klientivaretagelsen og det offentlige interesse i at sannheten kommer frem. Det overordnende spørsmålet for en for-

¹ Se Leif S. Rode. Forsvareren i praksis. Forelesninger holdt vårsemester 1994 s.2

svarer vil hele veien være hvordan vedkommende best mulig kan ivareta klientens interesser.

For å finne frem til forsvarerens spesielle utfordringer tar jeg utgangspunkt i de etiske retningslinjer for forsvarere (RFF).

I noen tilfeller finner forsvareren veiledning for hva som er etisk riktig opptreden i retningslinjene, men ikke sjeldent vil vedkommende havne i situasjoner som verken er regulert i retningslinjer eller lov. Ingen situasjon er lik og han må da fatte avgjørelsen basert på det straffbare forholdet som siktelsen eller tiltalen gjelder, klienten, den problemstilling som oppstår, samt øvrige forhold av betydning for saken.

1.2 Avgrensning av oppgaven

Det er forsvareretikkens grenser som er fokus for oppgaven. Jeg avgrenser derfor mot generell etikk herunder de ulike rettsfilosofiske etiske teorier, den historiske bakgrunnen eller etikkens begrunnelse. Hovedfokuset vil være yrkesetikk for forsvarere, der det legges til grunn at en slik type etikk eksisterer.

Videre avgrenser jeg mot disiplinærorganene og deres oppbygning/organisering. Her er det bare de materielle reglene som gjelder og det vil i det følgende ikke bli behandlet. Med de materielle reglene sikter jeg til domstollovens bestemmelser om disiplinærorganenes oppbygning/organisering. I tillegg til dette avgrenser jeg mot de situasjoner som ikke reguleres av retningslinjene og forsvarerens oppgaver i retten. Altså mot en fullstendig gjennomgang av alle de etiske problemstillingene som angår forsvarere.

1.3 Oppgavens oppbygging

Hensikten min er å kartlegge de etiske problemstillingene som oppstår for forsvarere i deres typiske hverdag.

Innledningsvis presenteres oppgavens tema og problemstilling. Så følger en generell drøftelse av etikk og yrkesetikk og skille mellom forsvarerrollen og advokatrollen for øvrig. Deretter følger en generell og konkret drøftelse av retningslinjene, altså rettskilder som er relevante for å kunne drøfte forsvareretikken og hvor grensen går når man som forsvarer skal ivareta klienters interesser.

I oppgavens hoveddel drøfter jeg oppgavens tema og problemstilling i lys av de spesielle problemstillingene som en forsvarer kan bli konfrontert med i sin hverdag. Jeg bygger min gjennomgang på systematikken til Retningslinjer for forsvarere(RFF). De er spesielt tilpasset for forsvarere og er godt egnet som et utgangspunkt for en fremstilling om etiske problemstillinger for forsvarere.

Videre sier jeg noe om hvilke sanksjoner en advokat kan pådra seg som konsekvens av brudd på de etiske retningslinjer.

I oppgavens siste del følger en oppsummering av oppgavens tema og problemstilling.

Tilslutt følger det en litteraturliste.

1.4 Rettskildebildet i forhold til oppgaven:

Oppgaven representerer rettskildebildet som er annerledes enn det vi jurister er vant med. Her tas det sikte på det forsvareretiske.

Som hovedregel skal man ta utgangspunkt i lovteksten og dens ordlyd, som har størst rettskildemessig betydning,² men det finnes imidlertid lite lovtekst som regulerer hvordan forsvareren bør opptre i forhold til oppdraget. I hoveddelen kommer jeg til å tolke og ta stilling til gjeldende etikk og ikke gjeldende rett som er det vanlige for jurister. Men jeg kom-

² Torstein Eckhoff, Rettskildelære s.39

mer imidlertid til å forsøke å tilnærme meg metoden som jurister bruker for å redegjøre for gjeldende rett.

Det er imidlertid juridiske skranker som danner ytterpunktene for forsvarerens oppførsel. Forsvareren skal utøve sitt yrke innenfor rammen av lover og regler. Handlinger som strider mot gjeldende rett vil være i strid med forsvareretikken. På grunn av sin spesielle virke kan forsvareren fra tid til annen komme i situasjoner hvor valget mellom handlinger kan være vanskelig fordi det som tjener klienters interesser kan synes uforenlig med en rettslig norm. F.eks. kan en forsvarer dømmes for å ha medvirket til falsk forklaring,³ mens klienten på sin side kan ikke dømmes for å ha gitt en falsk forklaring.⁴ Klienten kan imidlertid straffes dersom han gjennom en falsk forklaring forsøker å rette mistanken mot en annen person eller forsøker å pådra en annen siktelse eller domfellelse⁵.

Selv om forsvarerens handlinger er lovlige, kan de i enkelte tilfeller anses som uetiske.

Forsvareren er talerør for klienten sin, men er samtidig en uavhengig rettshjelper, en person som skal ivareta klientens rettsikkerhet, samtidig som vedkommende skal påse at han selv ikke overtrer de juridiske skrankene⁶ som er lagt opp for vedkommende som borger og spesielt som forsvarer.⁷

En skranke for forsvareren spesielt er imidlertid retningslinjer, utarbeidet av Advokatforeningen.⁸ De er bindende for forsvarere og danner en mer uklar grense for hvordan forsvareren skal opptre innenfor den forskriftsfestede grensen.

³ Jfr. strl.§ 166

⁴ Jfr. strl.§ 167

⁵ Jfr. strl.§ 168

⁶ Jeg kommer tilbake til dette i den videre fremstillingen

⁷ Andreas Føllesdal, Å fremme rett og hindre urett: Om juristetikk

⁸ 19.11.1999 med endringer i 2009

Oppgaven fokuserer på det innerste etiske område, som f.eks. bistand til uriktig forklaring, falske bevis mv. og det er her de mest interessante etiske problemstillinger dukker opp.

1.5 Bakgrunnen for oppgaven:

Bakgrunnen for oppgavevalget er at juss og etikk er veldig spennende. Jeg har alltid hatt interesse for strafferetten, noe som er årsaken til at jeg begynte på juss-studiet. Jeg fattet imidlertid interesse for etikken i forbindelse med det nye faget «Metode og Etikk», som avløste rettskildelæren på fjerde avdeling. Etikk har imidlertid fått en begrenset plass ved undervisningen på det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo. Det eneste man får er en todagers kurs med drøftelse av de etiske problemstillingene, det blir for lite og det er heller ikke akkurat den optimale måten å lære seg etikk på. Det hadde vært bedre å ha fokus på etikk i den normale undervisningen.

En annen ting som fikk meg til å bli nysgjerrig på forsvarerrollen og de etiske problemer som man møter i sitt virke er medias fremstilling av forsvarere. Forsvarerens rolle/oppgave er å forsvare den tiltalte i en straffesak og det er ofte etisk vanskelig utfra allmennerettsk syn som innebærer å hjelpe de kriminelle. Det jeg ikke skjønner er hvorfor samfunnet ser på dette yrket med delte meninger, for forsvarer skal jo være en garantist mot domfellelse av uskyldige gjennom sin rolle (selv om det innebærer at flere skyldige kan gå fri). Det fikk meg til å fatte interesse for de etiske aspektene ved forsvareryrket. Hensikten med denne oppgaven er å løfte frem og drøfte en del av de problemstillingene forsvarere møter i sitt virke.

2 Nærmere om etikk

2.1 Hva er etikk

Ordet etikk kommer av det greske ordet «ethos» som betyr holdning eller karakter. Etikk handler om hva som er moralsk riktig eller hva som på en eller annen måte kan anses som godskikk for å styre menneskers handlingsvalg.⁹ Ordet «moral» i kontrast har sin opprinnelse i den samme latinske stammen som «mores», som betyr sosiale skikker eller vaner. Det er ikke alltid det skilles mellom moral og etikk, derfor velger jeg i denne sammenheng kun å benytte begrepet etikk.

Etikk er den delen av filosofien som undersøker hva som er rett og galt. Vi kan med andre ord si at etikk er å finne ut hva vi burde gjøre og hva vi forventer at andre skal gjøre i en bestemt situasjon. En måte å definere etikk på er å si at det er en disiplin for å håndtere det som er bra eller dårlig, og det er en gruppe verdibaserte normer som man har for å styre adferd og handlinger som strider mot verdier som man setter høyt. Til daglig vil ordene riktig og galt, godt eller dårlig ofte erstatte etikk. Det er mer vanlig å si at det var galt å handle slik, enn at det er en uetisk handling. Begrunnelsen for dette kan være at vi føler oss mer komfortable med ordet galt enn uetisk. De fleste vil nok føle at de ikke er kompetente til å vurdere om handlinger er etisk forsvarlige, derimot vil de fleste kunne ha en mening om en handling er riktig eller gal. Instinktivt kan vi få en magefølelse på om noe er riktig eller galt. Om denne magefølelsen er medfødt eller et resultat av tillæring kan være vanskelig å si noe om.

Etikken gir oss veiledning når vi står overfor ulike handlingsvalg. Ut fra den enkeltes holdninger, samt skrevne og uskrevne regler, kommer man frem til det valget som etisk sett blir ansett for å være det riktige. Vegard Martinsen¹⁰ sier at en handling alltid har et formål og den må ses i sammenheng med det man ønsker å oppnå. For å formulere en etisk teori, må

⁹ jfr. Thommesen og Wetlesen, Etisk tenkning, s. 146.

¹⁰ Vegard Martinsen, filosofi- en innføring

man derfor alltid være klar over hva formålet med handlingen er, og hvilket formål den etiske teorien skal fremme. Dette er et veldig viktig spørsmål fordi man får helt forskjellige teorier om etikk alt etter hvilket formål man ønsker å oppnå.

Hvis vi tenker oss at formålet er å tjene samfunnet, får man en type etikk, dersom formålet er å gjøre en plikt, får man en annen type etikk. Vi kan si at etikken vil arte seg ulikt etter hva formålet med handling er. I alle samfunn finnes det imidlertid etiske handlingsnormer. Disse normene varierer fra samfunn til samfunn og kan også variere over tid. Et eksempel på dette er fysisk avstraffelse og dødsstraff, i Norge er dette uakseptabelt, mens det er vanlig i andre land.¹¹

Det finnes imidlertid også moralnormer som er stort sett identiske over hele verden. Dette gjelder for det første normer for rett og galt, som i stor grad kommer til uttrykk gjennom våre skrevne lover og regler. For eksempel straffeloven(strl.) §257 om tyveri og § 233 om drap. Det å stjele og drepe er ikke bare straffbart, men også uetisk. Dette har sammenheng med at når Stortinget vedtar lover og regler er de som regel basert på den alminnelige oppfatning av hva som er rett og galt.¹² En annen begrunnelse kan være at lovgivningen baseres på konflikter som oppstår i samfunnet, og dermed blir lovgiver «tvunget» til å ta stilling til hva som er uetisk og skal forbys.

2.1.1 Jus og etikk:

Jussen lever ikke sitt liv uten etikken og heller ikke etikken kan synes å ha et liv uten jussen.¹³ Det er viktige likheter mellom juss og etikk. De er begge normative, vi kan med andre ord si at det er tankesystemer. Etikken identifiserer verdier om hva som bør gjøres, mens jussen uttrykker verdier i samfunnsregler om hva som skal eller kan gjøres. Etikken

¹¹ Vegard Martinsen, filosofi- en innføring

¹²Wilhelmsen, og Woxholth, Juristetikk, s.11

¹³ Utgangpunktet for betraktningene er et bestilt foredrag ved etikkseminaret i anledning av Reidun Førde 60 år, med oppgitt tema: Hva skal vi med etikken når vi har jussen? s.1

veileder uten makt, mens loven binder og brudd på den kan ha sivile eller strafferettslige sanksjoner. Lovgivning er verdivalg, det er direkte og indirekte verdier (hvis - så). Loven angir ofte en minste standard, men den er ikke alltid i samsvar med det som anses som best/godt eksempel. Loven pålegger en bestemt tilnærming til handling, men den kan kollidere med andre viktige interesser.

Det at man følger skrevne normer (lover) og regler betyr nødvendigvis ikke at den handlingen man foretar er etisk riktig. Det finnes uskrevne etiske normer som styrer menneskers handlingsvalg. At det f.eks. er galt å lyve og uetisk å være utro mot ektefellen sin, er noe de fleste er enige i.¹⁴ Etikken kommer også til uttrykk i uskrevne sosiale normer, enten det er sedvaner som er vokst frem etter lange tradisjoner, regler for skikk og bruk eller om det er lokale, stedlige regler.

Dette viser at etikken har et videre anvendelsesområde enn det lovregulerte. Vi trenger ikke alltid skrevne normer som kan fortelle oss om en handling er uetisk eller ikke. Etikken omfatter all tenkning og refleksjon omkring hva som er rett og galt, uavhengig av hvilke handlingsvalg man foretar seg.

2.1.2 Yrkesetikk

Yrkesetikk er regler for riktige og gale handlinger innenfor forskjellige yrkesgrupper. Utgangspunktet for all yrkesetikk er de rådende etiske normene i samfunnet.¹⁵ Som utøver av et bestemt yrke kommer man opp i situasjoner av en annen karakter enn det folk flest er vant til og må foreta seg et valg. Yrkesetikken tilpasser seg etter endrende samfunnsforhold og endrende vurderinger. Yrkesetikken vil variere ut ifra hvilket yrkesfelt man befinner seg på. f.eks. de etiske problemer en forretningsadvokat står overfor, er ikke de samme for en advokat som driver med familierett, eller er forsvarer i straffesaker. Likedan spiller en

¹⁴ Jfr. De ti Bud

¹⁵ Johs Andenæs, juristrollen og yrkesetikk s.1

dommer i tingsretten en noe annen rolle enn en Høyesterettsdommer, en politimester har en annen rolle enn en byråsjef i Justisdepartementet.

Advokat etikk kan uttrykkes som summen av de erfaringer og kompromisser advokatprofesjonen har kommet frem til gjennom tidene i forhold til de ulike og dels motstridende idealer en advokat skal forfølge i sin daglige praksis. Advokatetikk er som all annen etikk normativ i sin karakter. De Advokatetiske reglene og Retningslinjene for forsvarere forteller noe om hvordan en advokat og forsvarer bør opptre i ulike situasjoner.¹⁶ Den viktigste kilden for advokatetikk er likevel loven og dens forskrifter. Domstolloven kapittel 11 og 12 inneholder regler om rettshjelpsvirksomhet og advokater, blant annet er det i lovens § 224 forutsatt at advokatvirksomhet skal utøves i samsvar med god advokatskikk.¹⁷

3 Forsvarerrollen og advokatrollen for øvrig

Advokatforeningens representantskap har utviklet egne retningslinjer for forsvarere fordi det ofte oppstår spørsmål om advokatens holdning i de spesielle situasjonene som kan oppstå i rollen som forsvarer.¹⁸ Dette tilsier at forsvarerrollen skiller seg fra advokatrollen på ulike måter. For å forstå ulikhetene i rollen som forsvarer og advokat i en sivilsak, er det nærliggende å peke på noen hovedtrekk ved sivil- og straffeprosess som viser at det er særegne trekk ved prosessene som begrunner de to rollene.

For det første ligger den fundamentale forskjellen i at hovedformålet med sivil- og straffeprosessen er forskjellig.¹⁹ Sivilprosessens hovedformål er å komme frem til det materielt sett riktige resultat på det grunnlag partene fremlegger, med unntak av indispositive saker. Dette vil i praksis innebære at man forsøker å oppnå flest mulig riktige avgjørelser som bygger på et saksforhold slik det har vært i virkeligheten og på rettsregler hvis riktighet har

¹⁶ Wilhelmsen, og Woxholth, Juristetikk, s.19 og 20

¹⁷ Wilhelmsen, og Woxholth, Juristetikk, s.21

¹⁸ Advokatforeningen.no/advokatroller

¹⁹ Blom, Aktor og forsvarers stilling og oppgaver s.3

størst mulig sannsynlighet for seg. En slik målsetting vil være umulig i straffeprosessen, selv om ønsket om å oppnå materielt riktige avgjørelser også er utgangspunktet her. Hovedformålet med straffeprosessen er å forebygge at en uskyldig blir dømt.²⁰

3.1 Hovedtrekk ved sivil- og straffeprosess

3.1.1 Saksanlegg

I sivilsaker er det partene selv som avgjør om de ønsker å reise en sak, frafalle den eller bruke andre rettsmidler. Partene kan i større grad binde retten gjennom prosesshandlingene i at partene utenfor domstolene har fri adgang til å inngå avtale om det tvisten gjelder (tvistegjenstanden), og prosessen skal ikke begrense adgangen når saken kommer opp til domstolene.²¹ Dette er begrunnet i disposisjonsprinsippet som kommer til uttrykk i tvisteloven(tvl.) § 11-2. Her er det partene som bærer risikoen for at de kan komme til å få konsekvenser for sine valg. Mens utgangspunktet for en straffesak er generelt helt annerledes enn for en sivil sak.²² Utgangspunktet i straffesaker er at etterforskning her settes i gang som følge av en anmeldelse eller at det foreligger andre omstendigheter som gir rimelig grunn til å undersøke om det foreligger et straffbart forhold, jfr. Straffeprosessloven(Strpl.) § 224(1). Det som skiller straffesaker fra sivilsaker er at de blir delvis avgjort før de kommer til domstolene.²³ De er delvis avgjort i den forstand at påtalemyndigheten finner at det er grunnlag for at det foreligger et straffbart forhold som gir grunn til å reise tiltale og derfor er det behov for forsvarer lang tid før saken kommer opp for domstolene. Loven bestemmer at den siktede skal få oppnevnt en offentlig forsvarer, jfr. Strpl. § 100 og den offentlige forsvareren har krav på godtgjørelse fra det offentlige, jfr. Strpl. § 107.

²⁰ Blom Aktor og forsvarers stilling og oppgaver, s.3

²¹ Jo Hov, Rettergang 1 s.94

²² Langbach, Forsvareren s.28

²³ Hov, Rettergang I s.34

I straffeprosessen har vi i Norge et offentligrettslig prinsipp som kommer til uttrykk i strpl. § 63 som sier at retten trer bare i virksomhet etter begjæring av påtaleberettiget.²⁴ Dette viser at det er påtalemyndigheten som forbereder saken og avgjør om det skal tas ut tiltale eller ikke. I private straffesaker er det derimot den fornærmede som er påtaleberettiget.²⁵ Denne ordningen er bygget på anklageprinsippet. Det er det offentlige som anlegger en sak og forfølger, den fornærmede er ikke part i saken. Det er en modifikasjon fra dette i saker hvor den fornærmede har bistandsadvokat oppnevnt av retten. Bistandsadvokaten ivaretar den fornærmedes interesser i forbindelse med etterforskning og hovedforhandlingen i saken og skal være et bindeledd mellom fornærmede og politiet, jfr. strpl. § 107c. Han kan også stille vitner spørsmål og reise krav om erstatning og oppreisning. I slike tilfeller vil man kunne få en tilnærmet partsprosess med en del likheter som i sivilsaker.

3.1.2 Jevnbyrdighet

Partene i en straffesak er ikke jevnbyrdige. Påtalemyndigheten sitter som hovedregel på betydelige støtteressurser og forsvareren står ofte alene mot et stort maktapparat. Politiaktorene har sin arbeidsplass ved en av landets politistasjoner og kan benytte seg av de ressurser som finnes der. Statsadvokater har derimot ikke sin arbeidsplass ved noen politistasjon, men har tilgang til samme ressurser. Påtalemyndigheten har atskillelige maktmidler til disposisjon, jfr. Strpl. Kap.13a-17. Hvor mye etterforsknings arbeid, tid og ressurser som skal legges til grunn avhenger av sakens alvorlighetsgrad og kompleksitet. Så lenge det kan forsvares ut fra økonomiske betraktninger vil de legge ned det arbeidet de mener er nødvendig for at skylden er bevist utover enhver rimelig og forstandig tvil og det styrker påtalemyndighetens rolle. Forsvareren står derimot i en annen situasjon. Han har ikke den samme muligheten. Dette begrenses blant annet av at det offentlige betaler for 6-8 timers bistand i forbindelse med en straffesak til tingrett eller lagmannsretts behandling, jfr. Stykkprisforskriften § 7.1.ledd. Dette gjelder imidlertid for en dag i retten og er begrenset til de fem første dagene. Dersom arbeidet utgjør 50 % utover stykkprisen, kan det dekkes

²⁴ Aas, Aktivt Forsvar, s.26

²⁵ Jeg avgrenser mot private straffesaker og kommer ikke inn på dette videre i drøftelsen.

etter medgått tid, men da må forsvareren fremlegge spesifisert time oppgave som dokumenter at arbeidet var rimelig og nødvendig. Forsvareren jobber ofte alene, selv om vedkommende er ansatt ved et advokatfirma, mens påtalemyndigheten har et betydelig apparat i ryggen. Vi kan med andre ord si at styrkeforholdet i straffesaker synes å være skakt. Mens i sivilsaker vil styrkeforholdet som hovedregel være mer likt. Partene dekker selv sine advokatutgifter, med mindre man får dekket det av det offentlige etter lov om frirettshjelp.

3.1.3 Forklarings- og sannhetsplikt

Et annet viktig særtrekk ved sivilprosessen er at partene er pålagt forklarings- og sannhetsplikt, jfr. TvL. § 21-4 – 21-5. Den som skal gi forklaring må gi det under forsikring og under fullt straffeansvar for uriktig forklaring, jfr. TvL. § 21-4 jfr. StrL. § 163. Forklaringsplikten gjelder også hvor ens egen sak blir svekket som følge av denne plikten. Dette er begrunnet i at partene skal sørge for at saken blir riktig og fullstendig opplyst, jfr. Ordlyden i TvL. § 21-4. Forklaringsplikten gjelder ikke bare muntlige forklaringer, men også skriftlige dokumenter kan kreves fremlagt etter edisjonsplikten, jfr. TvL. § 21-5 som kan utgjøre bevis i saken. I straffesaker har den siktede ingen forklaringsplikt, jfr. Strpl. § 90 og § 232. Siktede kan heller ikke straffes for falsk forklaring, jfr. Straffeloven(strl.) § 167, men dersom han gjennom en falsk forklaring forsøker å rette mistanken mot en annen person eller forsøker å pådra en annen siktelse eller domfellelse kan han straffes, jfr. strpl. § 168. Begrunnelsen for dette er selvinkriminerings forbudet i EMK art.6.nr.3 og SP art.14 nr.2 om at den siktede skal ikke tvinges til å bidra til sin egen domfellelse. Nekter den siktede å forklare seg, skal retten gjøre han oppmerksom på at det kan bli ansett for å tale mot ham, jfr. strpl. § 93(2).

3.1.4 Saksopplysning

Det er partene som har hovedansvaret for å fremlegge prosessmateriale, men retten kan imidlertid supplere bevisføringen. Begrunnelsen for dette er at retten skal være objektiv og nøytral og la partene føre bevis.²⁶ Men det er en modifikasjon fra dette i indispositive saker,

²⁶ Hov, rettergang I s.96

hvor retten har plikt til å supplere partenes bevisførsel hvor den finner det påkrevd, jfr. Tvl. §§ 11-2 -11-4 og 21-3(2). Mens i dispositive saker kan ikke retten supplere bevis i strid med partenes ønsker, jfr. Tvl. § 11-2(2). I straffesaker har retten derimot videre kontrollfunksjon. Retten skal sørge for at saken blir fullstendig opplyst, jfr. strpl. § 294. Begrunnelsen for dette er at strafferettspleie anses som en sak som gjelder samfunnet, men samfunnet har ingen interesse i om saken ender med frifinnelse eller domfellelse. Samfunnet interesse går imidlertid ut på at strafferettspleien skal gi riktige avgjørelser.²⁷ I strafferetten kan man ikke binde retten ved prosesshandlinger, men vi kan likevel si at påtalemyndigheten gjør det gjennom tiltalebeslutningen som er grunnlaget for saksanlegg. Retten har ikke adgang til å gå utenfor det forhold som tiltalen gjelder, jfr. Strpl. § 38 som sier videre at retten er ubundet av den nærmere beskrivelsen med hensyn til tid, sted og andre omstendigheter. Det samme gjelder med hensyn til det straffebud som skal anvendes på forholdet, de påstander som er fremsatt, straff og andre rettsfølger, jfr. Strpl. § 38(2).

3.1.5 Kravet til bevisbyrde

Kravet til bevisbyrde er forskjellig i sivil- og straffeprosessen. I sivilsaker er det partene selv som må føre bevis for å få belyst saken best mulig, og det er tilstrekkelig med sannsynlighetsvekt for et av partenes sitt syn, med mindre beviskravet er lovregulert. Begrunnelsen for dette er at da vil vi få flest mulig riktige avgjørelser enn uriktige. Mens i straffesaker er det påtalemyndigheten som har bevisbyrden og må bevise at den tiltalte er skyldig. Formålet med etterforskningen er at politiet skal søke å klarlegge både det som taler mot den siktede og det som taler for, jfr. strpl. §226 (3). Skylden må være hevet over enhver rimelig og forstandig tvil for at den tiltalte skal anses for å være skyldig. Føler retten at saken ikke er godt nok opplyst så skal retten sørge for at saken blir fullstendig opplyst, jfr. Strpl. § 294. Det er strengere krav til å kunne foreta seg noe til ugunst for den siktede enn til gunst. Det er påtalemyndigheten som har bevisbyrden for siktedes skyld. Dersom det blir avsagt feil dom i straffesaker kan det få katastrofale konsekvenser, spesielt hvis vedkommende er uskyldig. Det er årsaken til at det kreves at retten ikke skal være i tvil om skyld-

²⁷ Hov Rettergang I s.36

spørsmålet, jfr. Rt.1978s.882. Enhver tvil forbundet med skyldspørsmålet skal komme den tiltalte til gode, jfr. SP. art.14nr. 2. Dette kommer også til uttrykk gjennom uskyldspresumsjonen i EMK art.6 nr. 3. Derfor stilles det krav til retten om at saken skal være så godt opplyst som mulig og at den kan på eget initiativ beslutte å innhente nye bevis for å få opplyst saken ytterligere.

3.1.6 Domsslutning:

Domsslutningen i sivilsaker er enten at saksøker får medhold, den saksøkte frifinnes eller at saksøktes påstand helt eller delvis tas tilfølge. Den tapende part pålegges som hovedregel å dekke motpartens saksomkostninger, jfr. Tvl. § 20-2(1). Dersom saken blir avvist eller saksøker frafaller kravet så må vedkommende dekke motpartens utgifter, jfr. Tvl. § 20-2(2). Derimot er det ikke slik i straffesaker, straffesakene kan ende med mange forskjellige straffereaksjoner. Hvilke straffereaksjon den tiltalte får avhenger av hva vedkommende er tiltalt for. Man får straff etter den bestemmelsen den tiltalte har overtrådt. Blir den tiltalte dømt kan vedkommende bli pålagt å erstatte statens nødvendige omkostninger ved saken, jfr. Strpl. § 436. Dette avhenger imidlertid av den tiltaltes økonomiske situasjon.

3.2 Advokatens rolle:

Fremstillingen ovenfor viser at advokatrollen i sivilsaker skiller seg atskillelig fra forsvarerrollen. For det første er det slik at det er partene i en sivil sak som styrer saken. Partene kan når som helst velge å inngå og rettsforlik eller frafalle saken. Advokaten får da rolle som en juridisk rådgiver, han vil bli konfliktløser, og bidrar til at avtalen mellom partene kommer i boks. Det fremgår imidlertid også av Regler for god advokatskikk(RGA) punkt 1.2(4) at advokaten skal være klientens rådgiver og talsmann. Advokaten skal gi råd om hva som er best for klienten og legge frem mulige løsninger for å kunne komme frem til et resultat som ivaretar klientens interesse. Advokaten må være aktpågivende og passe på at det ikke begås feil eller forsømmelser. Dette er begrunnet i at retten ikke fører like strengt kontroll i sivilsaker som i straffesaker. Advokaten skal være talerør for klienten og skal bidra til å belyse partens krav om tvistegenstanden, føre bevis og motbevis, og peke på svakhetene slik at det bidrar til å svekke motpartens argumenter. Videre er det slik at advokaten har et annet forhold til sannheten i den forstand at hvis klienten f.eks. er kommet med

betroelser eller sitter inne med opplysninger som har interesse for den andre part i prosessen, har advokaten plikt til å råde klienten til at opplysninger gis videre, eventuelt under trussel om å trekke seg fra oppdraget.²⁸ Et annet viktig punkt i rollen som advokat er at man må holde klienten oppdatert om kostnadsbildet dersom man ikke fører en sak med fri rettshjelp, jfr. RGA pkt.3.1.5. Retten kan imidlertid sette ned salæret, hvis man finner at noe av arbeidet ikke anses som rimelig eller nødvendig. Dette er begrunnet i klientens økonomiske stilling.

3.3 Forsvarerens rolle:

Forsvarerens rolle er helt annet enn i sivilsaker. For det første ligger forskjellen i at klientens sak er annerledes. Man forsvaret en person som i påtalemyndighetens syn har begått en straffbar handling. Forsvareren er klientens talerør og rådgiver. Han skal ivareta klientens interesser og påse at klientens prosessuelle rettigheter ivaretas, jfr. Retningslinjer for forsvarere(RFF), pkt. 2.1, som sier at forsvareren skal sørge for en rettferdig rettergang. Forsvarere får daglig innsikt i mange skjebnes vrang tragiske liv og historier som kan forklare hvorfor vedkommende har havnet på skråplanet. Ikke sjeldent hører forsvarere historier om rusmisbruk, fysisk og psykisk mishandling, seksuelt misbruk, opprivende familiebrudd og psykiske lidelser.²⁹ Klienten vil ofte befinne seg i en situasjon hvor han bare har forsvareren å støtte seg til. Dette er begrunnelsen for at RFF pkt. 2.5(3) sier at forsvareren skal i tillegg til å yte juridisk bistand være et medmenneske, klientens hånd og hans talerør utad. Dette kommer klart frem i saker hvor den siktede er varetektsfengslet med besøk og brevforbud, og/eller i full isolasjon. Da er den siktede isolert fra resten av verden og har bare forsvareren å støtte seg til. Rollen som forsvarer kan være tung og vanskelig.³⁰

Forsvareren som rådgiver må hele tiden passe på å opptre innenfor lovens rammer. Han må hele tiden tenke på hvordan han formulerer seg overfor klienten, spesielt når det gjelder

²⁸ Sigurd Knutzon og Wilhelm Omsted (red), Å være advokat, s. 251

²⁹ Nadia Hall, Jus og etikk s.151

³⁰ Nadia Hall, jus og etikk s.151

spørsmål fra den siktede om hvordan han bør forklare seg. Forsvareren kan bli straffansvarlig for medvirkning til falsk forklaring, jfr. Strl. § 166(2), mens det er straffefrihet for den siktede, jfr. Strl. § 167. Et annet viktig særtrekk er at forsvareren ikke har plikt til å opplyse saken fullstendig. Han kan sitte inne med opplysninger som har interesse for den andre parten i prosessen, men han er forpliktet til å ikke videre bringe det til noen.³¹ Det samme gjelder betroelser fra klienten, som er underlagt straffsanksjonert taushetsplikt. Dette er begrunnet i at det er påtalemyndigheten som har bevisbyrden for at den siktede faktisk er skyldig.

Advokater som jobber med sivilsaker, driver stort sett sin virksomhet uten at det skaper stor media interesse. For forsvareren er det annerledes. Straffesaker skaper ofte media interesse og forsvareren vil være mer synlig i offentligheten, og kan dermed lett bli utsatt for kritikk for sin profesjonelle adferd.³² I motsetning til sivilsaker er man gjennomgående dømt til å tape de fleste sakene, som regel ligger det en god sak bak tiltalebeslutningen.³³

4 Etiske retningslinjer for forsvarere

Det finnes både skrevne og uskrevne regler for en advokats opptreden. Uskrevne regler er allmenne oppfatninger om hva som er rett og galt for en advokat å gjøre.³⁴ De skrevne reglene er nedfelt i lov om domstolene av. 13 august 1915 nr.5. Domstolloven(dstl.) kapittel 11 og 12 inneholder regler om rettshjelpsvirksomhet og advokater, blant annet er det i lovens § 224 forutsatt at advokatvirksomhet skal utøves i samsvar med god advokatskikk.³⁵ Advokatforeningen har i samsvar med dette utarbeidet etikkregler som formelt er blitt oppgradert ved at de er stadfestet av kongen og har virkning som forskrift, jfr. Dstl. § 224(2). Etikkreglene ut gjør nå kapittel 12 i forskrift gitt ved kgl.res den 20.12.96 (Advokatforskriften). Etikkreglene bygger hovedsakelig på de etiske regler som gjaldt tidligere. Vi kan

³¹ Knutzon og Wilhelm, Å være advokat, s. 251

³² Hall, juss og etikk s. 151

³³ Langbach, Forsvareren s.29

³⁴ Hall, juss og etikk s.152

³⁵ Wilhelmssen og Woxholth, Juristetikk, s.21

med andre ord si at det er kodifisering av etikkregler som gjaldt før de ble forskriftsfestet. Etikkreglene er utformet etter mønster av den europeiske advokatororganisasjonen Code Of Conduct (CCBE-regelverket). Som medlem av CCBE har advokatforeningen ikke forpliktet seg til å utarbeide egne etikkregler identisk med Code of Conduct, men derimot forpliktet seg til å følge dem.

Regler for god advokatskikk (RGA) retter seg mot advokater generelt, og er nok mest utformet med øye for advokater som behandler sivilsaker. De gir derfor ikke mye veiledning i forhold til forsvarerhverdagens dilemmaer.³⁶ Representantskapet i Den Norske Advokatforeningen har derfor fastsatt retningslinjer for forsvarere(RFF), vedtatt 19. november 1999 og siste endring ble inntatt 29. mai 2009. Retningslinjene baserer seg på og er utdyping av Regler for god advokatskikk. En viktig begrensning ligger imidlertid i at Retningslinjene for forsvarere ikke er en del av Advokatforskriften, men det forutsettes likevel at retningslinjene legges til grunn av forsvarere som er medlemmer av Advokatforeningen.³⁷

Spørsmålet som dukker opp i den forbindelse er i hvilken grad er forsvarere bundet av RFF. RFF er ikke forskrift, men «forutsettes likevel lagt til grunn av forsvarere som er medlemmer av den Norske Advokatforeningen». Ordlyden tilsier at retningslinjene er en privatrettslig avtale mellom Advokatforeningen og dens medlemmer, med andre ord foreningsforskrift. Den binder bare medlemmene og er ment som oppslagsverk for forsvarsadvokater. For å få medlemskap i Advokatforeningen må man samtykke i å bli bundet av foreningens vedtekter og da blir man automatisk bundet til å følge retningslinjene. Dette spørsmålet har imidlertid kun teoretisk betydning. Det er sikker rett at i praksis følger alle forsvarere, også de som ikke er medlemmer av Advokatforeningen, seg forpliktet til å følge retningslinjene.

³⁶ jfr. Hall, juss og Etikk s.152

³⁷ Jfr. Innledningen til retningslinjer for forsvarere s.1

Et annet spørsmål som dukker opp i denne sammenhengen er hva med tilfeller hvor det kan forekomme en eventuell motstrid mellom RGA Og RFF. Ordlyden «Retningslinjene baserer seg på, og er en utdyping av Regler for god advokatskikk.» tilsier at RFF skal være i samsvar med RGA. Men dersom det likevel forekommer en eventuell motstrid mellom disse, følger det av Lex speciales-prinsippet at den yngre går foran den eldre. Det vil si at RFF gis forrang fremfor RGA. Men hvis man ser på trinnhøyde-prinsippet, så tilsier den derimot at RGA går foran da den har status som forskrift. Prinsippet om trinnhøyde går imidlertid foran prinsippet om Lex speciales.³⁸ Dette tilsier at ved absolutt motstrid går RGA foran RFF.

4.1 Rettskildebildet

Utgangspunktet videre er RFF, som er den mest sentrale rettskilden ved utøvelsen av forsvareretikk og vil være et oppslagsverk for enhver forsvarer som lurer på hvordan en problemstilling skal løses. Ved tolkning av RFF har Straffeprosessloven, straffeloven, SP og EMK betydning. Disse retningslinjene egner seg godt som et utgangspunkt for nyutdannede jurister, men det er en svakhet ved retningslinjene. Denne svakheten består i at de er for generelt utformet, gir liten eller ingen veiledning i forhold til de konkrete situasjoner som en forsvarer kan komme opp i, og det finnes heller ingen forarbeidere som presiserer innholdet i de etiske retningslinjene. Man kan imidlertid få en viss veiledning fra praksis som fremgår av Disiplinærnemdens avgjørelser. Disse behandler klager over brudd på god advokatskikk og belyser ved tolkning av RGA og RFF hvor grensene for god advokatetikk må trekkes. Rettskildemessig kan slike klageorganer ha rettskildemessig vekt på grunn av deres ekspertise på spesielle rettsområder. Dette er tilfelle på advokatetikks område og avgjørelsene fra disiplinærnemda er helt sentrale for oppgaven og tillegges vekt.

En annen relevant rettskildefaktor er juridisk teori. Litteraturen på dette område er imidlertid begrenset. Tor Langbach har i sin bok «Forsvareren» gitt en innføring i de praktiske sidene ved forsvarerens arbeid, og gjennomgår arbeidet fra oppdraget mottas til det er av-

³⁸ Eckhoff, Rettskildelære, s.39

sluttet. Det finnes imidlertid ingen andre helhetlige fremstillinger av forsvarerrollen i den juridiske litteraturen. Men man finner en del artikler om forsvareretikk, som ofte er inntatt i et tidsskrift eller som kapittel i en bok, Advokatbladet osv. I metodelæren har juridisk teori en begrenset vekt og er sjelden avgjørende for resultatet alene.

Tilslutt har vi reelle hensyn som er en relevant rettskildefaktor. Reelle hensyn er en rimelighetsvurdering om hva som er rett og galt. Vi kan med andre ord si at det er en uskreven norm og en forventning til hvordan forsvareren bør opptre. I en del situasjoner får ikke forsvareren veiledning fra de øvrige rettskildefaktorene og da må vedkommende selv foreta en vurdering om hva som er etisk sett riktig for ham å gjøre.

5 Etiske problemstillinger i forsvarerens virke

Her vil jeg drøfte de punktene som er relevante for hvor langt forsvareren kan gå i å ivareta klientens interesser. Ved tolkning av ordlyden i retningslinjene tar jeg utgangspunkt i juridisk metode. Retningslinjene er et ferdig resultat av etisk tekning som representantskapet i Advokatforeningen har foretatt, og dette anses at det er et produkt som kan sammenlignes med de øvrige rettsreglene. Begrepene i retningslinjene er til dels skjønnsmessig utformet og rettskildegrunnlaget er begrenset. Ved tolkning av retningslinjene tar jeg utgangspunkt i den naturlige språklige forståelsen av ordlyden, og supplerer det med de øvrige rettskildene som nevnt over, i den grad de er egnet til å gi veiledning. Det er imidlertid relevant å legge vekt på formålet med retningslinjene og hensynene bak. Formålet med retningslinjene er å gi en veiledning til forsvarere om hvordan de skal forholde seg når de kommer opp i spesielle situasjoner. Hensynet bak retningslinjene er å få forsvarere til å opptre innenfor de etiske grensene og bevisstgjøre dem på at de må opptre innenfor de juridiske skrankene. Et annet hensyn er at forsvarere kan bruke retningslinjene som verktøy og oppslagsverk. Videre kan de bidra til å definere forsvarerens rolle for allmenheten og ikke minst for forsvareren selv.

5.1 Etablering av forsvareropdrag

5.1.1 Fritt forsvarervalg

Det frie forsvarervalg er en grunnleggende rettssikkerhetsgaranti som er anerkjent i både internasjonal- og nasjonalrett. Etter RFF punkt1.1 «velger klienten selv hvem som skal være forsvarer (fritt forsvarervalg). Dette er også i samsvar med straffeprosessloven(strpl.) §94(1) som legger til grunn at «siktede har rett til å la seg bistå av en forsvarer etter eget valg på ethvert trinn av saken». Også etter EMK art.6.nr.2 bokstav c har den siktede rett til å «forsvare seg med rettslig bistand etter eget valg» som en av sine misterettigheter i utøvelsen av en rettferdig rettergang. Det frie forsvarervalget er begrunnet i hensynet til den siktede og tillitsforholdet mellom forsvarer og siktede. Hensynet til tillitsforholdet mellom forsvarer og siktede trekkes også frem i tidligere rettspraksis. Det fremgår at dette hensynet må få større gjennomslagskraft i saker der hvor forsvareren også har representert den tiltalte tidligere jfr. Rt.1991 s. 118.

Utgangspunktet er at den siktede har rett til fritt forsvarervalgt, men det er enkelte modifikasjoner i prinsippet om at den siktede selv velger forsvarer. Retten kan nekte å foreta oppnevning, dersom oppnevning av den aktuelle forsvareren vil føre til «forsinkelse av betydning for saken», jfr. strpl. §102(1) 4.pkt, eller dersom forholdene ellers gjør det utilrådelig, f.eks. ved interessestrid. Hvorvidt en oppnevning vil lede til en «forsinkelse av betydning for saken» er et skjønnsspørsmål. Retten på sin side vil være interessert i å få saken avgjort så raskt som mulig. Begrunnelsen for dette er at retten har ansvar for at saken blir avgjort, når den først er brakt inn for domstolene. Går det for langt tid fra hendelsen har skjedd til saken kommer opp for domstolen, vil f.eks. et vitne bevis kunne svekkes på grunn av «tidens tann».

Hensynet til den siktede sett i sammenheng med lovens hovedregel tilsier at det skal en del til før retten nekter å oppnevne den valgte forsvarer. Her må det i lys av utgangspunktet foretas en totalvurdering, hvor særlige relevante momenter er vil være sakens alvor, leng-

den på utsettelse, hvor sent forsvareren kommer inn i bildet og politiets behandlingstid.³⁹ Videre er det slik at dersom forsinkelse vil medføre en overskridelse av fristene i strpl. § 275(2), vil dette kunne være et moment som taler i retnings av at det foreligger en forsinkelse av betydning.

5.1.2 Forsvareropplegg

Etter RFF pkt.1.6 avgjør en advokat selv om «han vil på ta seg et forsvarer oppdrag. Han skal ikke påta seg oppdrag i strid med klientens ønske» Ordlyden tilsier at det er opp til en forsvarer selv å avgjøre om han ønsker å ta på seg et oppdrag eller ikke. Ved avgjørelsen av om han ønsker å påta seg et oppdrag skal ha ta i betraktning om han kommer til å klare å ivareta klientens beste eller ikke. Det vil f.eks. være i strid med klientens ønske dersom han vet at han ikke vil kunne klare å være klientens talerør i f.eks. sedelighetssaker, på grunn av personlige forhold.

Videre sies det i tredje setning at «Dette gjelder ikke faste forsvarere ved vedkommende domstol, med mindre særlige forhold tilsier at han ikke påtar seg oppdraget». Ordlyden tilsier at første og annen setning ikke gjelder for faste forsvarere, men dette unntaket gjelder ikke dersom særlige forhold tilsier at forsvareren ikke bør ta på seg oppdraget. Dette tilsier at første og annen setning gjelder tilsvarende for faste forsvarere. Spørsmålet videre for faste forsvarere er hva som er «særlig forhold» i retningslinjenes forstand. De mest nærliggende grunner vil være tidsaspektet, at handlingen er moralsk forkastelig, eller at bevisene mot klienten er overveldende,⁴⁰ mens klienten likevel nekter skyld.

Når det gjelder tidsaspektet, reguleres dette direkte av RFF pkt.1.8 som sier at man bør være varsom med å påta seg forsvareropplegg som vil føre til vesentlig forsinkelse. Dette punktet er her ikke problematisk, en forsvarsadvokat vil som regel vite om vedkommende

³⁹ Langbach, Forsvareren s. 71

⁴⁰ Lerdal og Vigrestad. Relasjon mellom forsvarer og klient, s.45

har mulighet til å påta seg et oppdrag eller ikke. De to andre punktene fortjener imidlertid en nærmere drøftelse.

Et moment som taler for at forsvareren ikke bør påta seg oppdrag hvor han mener handlingen er moralsk forkastelig, er at han på grunn av sin personlige moral kan ende opp med å gjøre en dårlig jobb. I slike tilfeller er det i klientens interesse at forsvareren ikke påtar seg oppdraget. Det stiller seg imidlertid annerledes i de tilfeller forsvareren mener at han kan ivareta klientens interesser på en tilstrekkelig måte, men velger å ikke ta saken på grunn av personlige forhold. Det kan f.eks. være at han ikke ønsker å påta seg sedelighetsaker på grunn av sine barn som ikke verdsetter at moren/faren står frem og forsvarer slike handlinger. Forsvarere kan spesielt ha problemer med å forsvare bl.a. sedelighets- og politiske saker, spesielt der klienten har et annet syn enn forsvareren. Årsaken til det kan være at forsvareren føler at det er vanskelig å rettferdiggjøre at han forsvarer personer som utfører slike handlinger. En annen årsak kan være at forsvareren føler at det kan være vanskelig å forsvare slike handlinger utad. Det er imidlertid uheldig hvis forsvareren velger saker ut fra graden av umoral. Utgangspunktet for en forsvarer må i slike tilfeller være at han forsvarer en person og ikke en handling.⁴¹ Forsvareren har uansett krav på å ikke bli identifisert med klienten, jfr. RFF pkt.2.2. En annen ting som vedkommende må ta i betraktning er at det er nettopp i slike saker klienten kan få best forsvar, gjennom en «forsvarer som ideologisk sett står for noe helt annet»⁴². Begrunnelsen for dette er at et motsatt syn vil gjøre det lettere for forsvareren å se motpartens argumenter og finne motargumenter.

En annen grunn til å ikke ta imot et oppdrag kan være at det er overveldende bevis mot klienten. Men dette er ikke noe som kan anses som særlig grunn. Forsvareren kan ikke la sakens karakter eller utsikt til et bestemt resultat være avgjørende for om han ønsker å påta seg et oppdrag eller ikke. Det er tross alt ikke forsvarerens oppgave å avgjøre om den sik-

⁴¹ Langbach, Forsvareren s. 44

⁴² Langbach, forsvareren s. 34

tede er skyldig eller ikke. Han skal derimot påse at klientens prosessuelle rettigheter blir ivaretatt og påpeke svakheter ved bevis i saken.

En forsvarer skal imidlertid ikke unnlate å påta seg eller frasi seg et oppdrag fordi det skulle være i påtalemyndighetens, domstolenes eller samfunnets generelle interesse.

5.1.3 Interessemotstrid

Den klare hovedregelen er som nevnt tidligere at klienten bestemmer selv hvem vedkommende ønsker som sin forsvarer, jfr. strpl. § 94. Men RFF begrenser derimot forsvareres mulighet til å ta oppdraget dersom det foreligger fare for interessemotstrid. RFF pkt.1.7(1) sier at forsvareren må ikke påta seg forsvareroppgaver «hvis det kan oppstå interesse- motstrid i samme sak, eller forskjellige saker med advokatens andre klienter eller i forhold til fornærmede. Det samme gjelder nåværende klienter til en annen advokat ved samme kontor». Etter strpl. §§ 102 og 105 kan retten oppnevne en annen forsvarer enn den siktede har valgt dersom det foreligger forhold som gjør at oppnevningen må anses som «utilråde- lig». Motstrid kan være et slikt tilfelle.

Ordlyden tilsier at forsvareren selv har plikt til å vurdere motstridsproblematikken ved av- gjørelsen av om han skal ta forsvareroppgaven eller ikke, jfr. «hvis det kan oppstå mot- strid». Det er et grunnleggende forsvareretisk prinsipp at forsvareren kun skal ha klientens interesser for øye og dermed ikke ha noen bindinger som kan påvirke ivaretagelsen i strid med klientens interesser.⁴³ I Nokas-saken ble motstridsproblematikken vurdert av advokat- firmaene Furuholmen, og Andenæs, Aaløkken og Veum, de representerte henholdsvis to og tre tiltalte i saken. Begge firmaene konkluderte imidlertid med at det ikke forelå en aktuell eller fremtidig interessemotstrid.⁴⁴ Det dukker imidlertid opp et spørsmål om det ikke vil være etisk betenkelig at et firma representerer flere tiltalte i samme sak. I slike tilfeller er jo risikoen for at motstrid kan oppstå underveis alltid tilstede.

⁴³ Interessekonflikter i straffesaker som forsvareretisk problemstilling s.8

⁴⁴ s. 13 I Advokatbladet nr./2003.

Forsvarerens uavhengighet og muligheten til å ivareta forsvareroppgavet uten hensyn til andre interesser kan imidlertid påvirkes av ulike forhold, men også av at forsvareren direkte eller indirekte har tilknytning til andre siktede. Det er imidlertid ingenting i veien for å være forsvarer for flere siktede i samme sak, men det må være en klar forutsetning at de siktede ikke har motstridende interesser. Dette er også i samsvar med strpl. §95(4) som sier at «for flere siktede som har motstridende interesser, kan ikke samme person være forsvarer». Et klart tilfelle av at motstrid foreligger er at to siktede i en straffesak skylder på hverandre.⁴⁵

Man kan tenke seg at det vil foreligge motstrid når ulike siktede har ulike forklaringer om sentrale sider ved hendelsesforløp ved samme hendelse, og særlig hvis de ved disse ulike forklaringene belaster hverandre i forhold til skyld- og straffespørsmålet. Det vil f.eks. være tilfellet dersom det etter fornærmedes forklaring bare er en gjerningsmann og de aktuelle siktede peker på hverandre som skyldige. Slike motstridende interesser vil også kunne foreligge i saker hvor flere har samvirket i et straffbart forhold, men de siktede fordeler rollene ulikt. På bakgrunn av dette er det nærliggende å trekke den slutningen at det i alle situasjoner hvor de siktede gir ulike forklaringer om de faktiske forhold som utgangspunkt må sies å foreligge interessenmotstrid.

Videre kan det foreligge interessenmotstrid hvor de siktede kan tenkes å ha ulike interesser i prosessuelle spørsmål, typisk hvor en av de siktede ønsker å gi en uforbeholden tilståelse for å kunne oppnå tilståelsesrabatten, jfr. strpl. § 59(2), mens andre siktede i saken ønsker ikke å forklare seg, f.eks. for å bestride at påtalemyndighetens bevisbyrde er oppfylt. Hvorvidt forklaringene i seg selv vil være motstridende etter sitt innhold, vil det i en slik situasjon være umulig å vurdere. De siktede kan likevel ha behov for uavhengig rådgivning i forhold til den situasjonen som oppstår.

⁴⁵ Langbach, Forsvareren s. 41

Ved oppstart av saken vil det være vanskelig å overskue disse ulike former for interesse-motsetninger mellom ulike siktede. Dette innebærer at det ofte vil foreligge en reell mulighet for at det kan oppstå interessestrid i en eller annen form mellom siktede i samme sak. Det må imidlertid foretas en konkret og løpende vurdering ut fra omstendighetene i den enkelte sak, og der hensynet til den enkelte siktedes interesse er overordnet. Om interesse-motsetningen eller faren for det viser seg på et seinere tidspunkt bør forsvareren fra-tre oppdraget eller velge å bare representere et av de siktede.

Videre sier ordlyden at en forsvarer må ikke påta seg oppdrag hvis det kan oppstå motstrid i forhold til «andre klienter eller i forhold til fornærmede». Motstrid i forhold til andre klienter kan oppstå dersom forsvareren kjenner begge parter i saken, både fornærmede og den siktede. Langbach mener at man bør være svært tilbakeholden i forhold til å påta seg oppdrag hvor fornærmede i saken er en tidligere klient. Han uttaler at: «Er en tidligere klient fornærmet, bør man nok stort sett avstå fra det aktuelle oppdraget, selv om oppdraget ikke innebærer noe misbruk av opplysninger man har. Følelsen ved å prøve å påvise at en tidligere klient er en løgner, er ikke god»⁴⁶

Motsetningsvis er det ikke noe i veien for å påta seg et forsvareropdrag for en klient som er siktet for drap på en klient forsvareren hadde for to år siden, dersom forsvareren kun representerte klienten i et kort tidsrom og kontakten mellom dem var begrenset. Dette illustreres av ADA-2003-3 hvor disiplinærnemda la til grunn at det var ikke i strid med god advokatskikk å påta seg et forsvareropdrag for en klient som var siktet for drap på en person som forsvareren hadde bistått to år tidligere. Utvalget uttalte at «innklagede møtte som forsvarer for avdøde i fengslingsmøte vel to år forut for at innklagende senere ble oppnevnt for en person som er siktet for drapet av den tidligere klient. Oppdraget som innklagede hadde for avdøde var av svært begrenset karakter i forbindelse med varetektsfengsling og utarbeidelse med støtteskriv til lagmannsretten i den forbindelse». Avgjørelsen belyser at forsvareren er ikke i ethvert tilfelle avskåret fra å ta oppdrag mot en tidligere klient.

⁴⁶ Langbach, Forsvareren s. 42

Videre sier RFF pkt.1.7 at «det samme gjelder nåværende klienter til en annen advokat ved samme kontor». Ordlyden tilsier at det er ingen krav om at motstriden oppstår i samme sak. Motstriden kan også oppstå i forhold til en kollegas klient ved samme kontor. Dette er begrunnet i arbeidsfellesskap blant advokater. Bakgrunnen for dette er at innenfor arbeidsfellesskap vil det være vanskelig å sikre seg mot brudd på konfidensialitet som er en forutsetning for uavhengig bistand til klienten. For den videre drøftelsen tas det utgangspunkt i advokater fra samme kontor som representerer ulike klienter i samme sak, det er i slike tilfeller motstrid lettest oppstår.

I Rt.1996 s.1556, Oslo S-saken, vurderte Høyesteretts kjæremålsutvalget spørsmålet om det forelå interessemotstrid da det var tilknytning mellom to advokater som var henholdsvis forsvarer og bistandsadvokat i samme drapssak. Lagmannsretten hadde kommet til at det forelå interesse motstrid mellom fornærmede og en av de siktede. Lagmannsretten uttalte at problemstillingen må avgjøres «konkret ut fra blant annet advokatenes roller og forbindelsen mellom dem». I helhetsvurderingen ble det sett på graden av tilknytning mellom advokatene, de enkelte siktedes interesser målt opp mot fornærmede, samt bistandsadvokatens rolle i en straffesak. Selv om tilknytningen mellom advokatene var noe uheldig, fant lagmannsretten at tilknytningsgraden sammenholdt med bistandsadvokatens rolle i en straffesak gjorde at forsvarer oppnevningen ikke var tilstrekkelig uheldig til å oppfylle utilrådelighetsvilkåret i strpl. § 105. Lagmannsretten mente at det var ikke påvist konkrete omstendigheter som indikerte at kontorfellene samordnet sitt arbeid for klientene. Kjæremålsutvalget ga en konkret skjønnsmessig vurdering. I vurderingen ser det imidlertid ut til at det har blitt avgjørende vektlagt at den ene advokaten var bistandsadvokat og dermed hadde en mindre mulighet til å påvirke straffesaken, selv om selve motstriden i interessen av sakens utfall da var desto klarere.

I Orderud-saken vurderte høyesteretts kjæremålsutvalg i to kjennelser spørsmålet om motstrid. Den mulige motstriden oppsto da det ble oppnevnt en medforsvarer for en av de siktede. Denne forsvareren tilhørte samme kontor som en av de andre siktedes forsvarer. Høy-

esteretts kjæremålsutvalg vurderte om kontorfellesskapet til advokatene gjorde det «utilrådelig» etter strpl. § 102 å oppnevne vedkommende som forsvarer. I den første kjennelsen inntatt i Rt.2001 s.465 uttalte kjæremålsutvalget at ved vurderingen av om en oppnevning er utilrådelig etter § 102, «bør reglene om god advokatskikk ... og Advokatforeningens retningslinjer for forsvarere tillegges stor vekt». I Rt.2001 s.536 (Orderud II) kom høyesterett til at oppnevningen ikke ville være «utilrådelig» etter § 102. Kjæremålsutvalg la blant annet vekt på at det ville være negativt for den siktede å skifte forsvarer så seint i saken, selv om det var egnet til å skape interesse motstrid.

Forsvareren som påtok seg oppdraget og forsvareren som på anmodning fra sin klient hadde bedt retten om å oppnevne den andre forsvareren ble innklaget for disiplinærnemda. I ADA-2001-15 (Orderud I) gjaldt forsvareren som selv ikke hadde utført dobbeltrepresentasjon, men hans mulige brudd på de etiske regler bestod i at han etter anmodning fra sin klient hadde bedt retten oppnevne den andre advokaten og kontorfellen som forsvarer. Disiplinærutvalget fant imidlertid at de advokatetiske regler etter sin ordlyd ikke rammer den rolle forsvareren har i forbindelse oppnevning av den andre forsvareren som medforsvarer, og innklagende ble ikke funnet å ha brutt de etiske retningslinjene.

I ADA-2001-88 (Orderud II) berøres samme sakskompleks som nevnt over. Spørsmålet var her om forsvareren som påtok seg oppdraget hadde brutt de etiske retningslinjene. Disiplinærutvalget fant det «åpenbart at det i den gjeldende sak forelå en risiko for interesse-motstrid mellom de siktede» og konkluderte med at forsvareren hadde brutt de etiske retningslinjene. Ved avgjørelsen la utvalget vekt på «hensynet til publikums tillit til rettspleien og advokater, samt hensynet til medias dekning av større straffesaker som begrunnelser for virkeligheten av at advokatene overholder de etiske reglene for profesjonen».

Den siste saken viser at selv om høyesterett kom frem til at det ikke var «utilrådelig» å oppnevne forsvareren, så ble det likevel ansett for å være i strid med de etiske retningslinjene. Utvalget mente at den innklagende hadde brutt de etiske retningslinjene ved å medvirke til at domstolene kom i en «tvangssituasjon». Dette er i samsvar med RFF pkt.1.7

tredje setning som sier at «domstolenes praksis i forsvareroppnevnelser etter straffeprosessloven» ikke skal tillegges vekt.

Ut ifra dette er det nærliggende å tolke at forsvarere ved samme advokatkontor som hovedregel ikke bør representere ulike klienter i samme sak. Det er nettopp i slike tilfeller det medfører en viss risiko for interessenstrid som bør unngås.

5.2 Forsvarerens plikter og rettigheter

5.2.1 Identifikasjon mellom forsvarer og klienten

RFF pkt. 2.2 sier at «Forsvareren skal ikke identifisere seg med sin klient. Forsvareren har krav på å ikke bli identifisert med det han anfører for sin klient eller det syn og de interesser klienten har.» Spørsmålet som imidlertid dukker opp er hvor langt forsvareren har anledning til å gå i å tale klientens sak uten å overskride rammene for identifikasjon.

Etter en naturlig språklig forståelse av ordlyden inneholder bestemmelsen både en plikt til å ikke identifisere seg med klienten, jfr. «skal ikke identifisere», og en rett til å ikke bli identifisert med klienten av andre, jfr. «krav på å ikke bli identifisert». Å «identifisere» seg med klienten kan f.eks. være å tilslutte seg klientens syn personlig. Når det blir vanskelig å skille mellom klientens og forsvarerens syn, kan vi si at det taler i retning av at det foreligger identifikasjon. Hvis forsvareren går ut med uttalelser om personlig overbevisning om klientens uskyld, går han langt i å identifisere seg med klientens interesser og det er i strid med god forsvareretikk. Videre må forsvareren heller ikke bagatellisere klientens handlinger, det kan føre til at fornærmede vil kunne oppfatte situasjonen slik at forsvareren personlig ikke tar tiltalen alvorlig og støtter klientens syn og interesser.

Det er av stor betydning for forsvarerforstanden at forsvareren ikke identifiserer seg med klienten. Dette gjelder spesielt i forhold domstolenes tillit til forsvarergjeringen. Forsvareren må hele tiden vokte seg for å kun bli ansett som klientens talerør. Hov belyser dette godt, han sier at «dersom forsvarere overfor seg selv, siktede og domstolen utelukkende opptrer som siktedes talerør og forlengende arm, så vil forsvarerens opplysning og vurde-

ringer i de lange løp ikke få større verdi for retten enn siktedes egne forklaringer og vurderinger. Men hvis en bygger på at god forsvareretikk tilsier at forsvareren bare skal holde seg til det han mener er sant, vil forsvarerens egne vurderinger overfor retten i det lange løp få en selvstendig og sterk betydning for den siktede».⁴⁷ Hvis vi f.eks. tenker oss at forsvareren står frem og sier at klienten hans er uskyldig og det viser seg at klienten blir dømt til 12 års fengsel, så vil forsvareren miste sin troverdighet.

Den grunnleggende forutsetningen for å kunne ivareta klientens interesser er nettopp å tale klientens sak. Forsvareren må kunne tale klientens sak på en overbevisende måte uten å risikere å bli identifisert med klientens syn og interesser. Forsvareren bør formulere seg på en måte som gjør det klart at det er klientens syn han utgir og at han opptrer på vegne av klienten. Det kan være hensiktsmessig at forsvareren f.eks. ordlegger seg slik som at «klienten hevder», «min klient erkjenner ikke straffeskyld» eller at «min klient stiller seg utenforstående til anklagene rettet mot han» osv. Ved å uttale seg på en slik måte klargjør han at det er klientens syn han gir uttrykk for og ikke sin personlige mening.

Det er imidlertid antatt at det er greit at forsvareren kommenterer saken med f.eks. at det er tynne bevis eller at det foreligger formildende omstendigheter i saken, men som nevnt over så må forsvareren aldri gå god for klientens uskyld.

Det er imidlertid vanskelig å trekke noen klare grenser for hvor langt forsvareren kan gå i å være klientens talerør uten å handle i strid med identifikasjonsforbudet, bortsett det klare tilfellet hvor forsvareren personlig går god for klientens uskyld. Det blir dermed opp til den enkelte forsvarer selv å vurdere og trekke opp grensene.

5.2.2 Råd med hensyn til skyldspørsmålet

RFF pkt.2.3 sier at forsvareren skal «gi klienten sin vurdering av bevisene i saken og om nødvendig gi råd med hensyn til skyldspørsmålet». Ordlyden tilsier at forsvareren skal gi den siktede råd dersom det anses «nødvendig». Hva som skal anses som «nødvendig» sier

⁴⁷ Hov, Rettergang II s.253.

retningslinjene ingenting om og overlater til den enkelte forsvarer å avgjøre det. Spørsmålet som imidlertid dukker opp er om det er etisk forsvarlig av forsvareren å gi råd til klienten om å tilstå ut fra sin oppfatning av hva som vil tjene til klientens beste.

Noe av det første forsvareren gjør når oppdraget etableres er å sette seg inn i sakens dokumenter og bevis, i tillegg til å snakke med siktede. På den måten danner forsvareren seg et bilde av om han har en god eller dårlig sak.

I Norge har vi en meget sterk tradisjon for at den siktede skal gi forklaring i saken og det er naturlig at forsvareren vanligvis råder klienten til å forklare seg. Hvis klienten ikke ønsker å forklare seg, eller forklarer seg forbeholdent, skal han opplyses om det kan tale mot ham, jfr. strpl. § 93(2). Forsvareren må opplyse den siktede om at han kan få tilståelsesrabatt dersom han velger å tilstå, jfr. § 59(2). Forsvareren har imidlertid anledning til å råde klienten til å ikke avgi forklaring for politiet eller retten under etterforskningen eller under en senere hovedforhandling. Hovedformålet må hele tiden være å ivareta klientens interesser og må skje etter en nærmere drøftelse med klienten der mulige konsekvenser av et slikt standpunkt blir belyst. Dette kan være aktuelt hvor den siktedes forklaring er det sentrale beviset i saken.

Hvis forsvareren derimot mener at det er overveldende bevismateriale mot klienten, vil klientens beste være å tilstå. Det vil imidlertid være uheldig om den siktede fikk høyere straff enn nødvendig. Men forsvareren skal også være forsiktig med å være for hard og fast bestemt på at klienten bør erkjenne skyld. Årsaken til det er at historien har vist at det kan forekomme justismord og det kan oppstå tilfeller der bevismateriale virker overveldende, men siktede har faktisk ikke utvist skyld. Et eksempel på dette er Nark-saken⁴⁸, hvor forsvareren var fast bestemt på at klienten burde tilstå på grunn av at bevisene i saken var klare. Klienten mente derimot at han var uskyldig, og ville ikke erkjenne forholdet. Det endte opp med at den siktede byttet forsvarer, og ble frifunnet i retten. Et annet tilfelle er Buss-

⁴⁸ Jfr. samtale med min veileder.

ran-saken⁴⁹ hvor klienten hadde erkjent forholdet og tilstått for å få tilståelses rabatt, men så viste det seg i retten at den siktede ikke hadde begått den handlingen han var siktet for. I følge et av vitnene i saken var den siktede så full at han knapt klarte å stå på egne ben, og fornærmede pekte ut en annen person som gjerningsmann. Dette viser at dersom den siktede bedyrer sin uskyld, må forsvareren ikke presse klienten, det er tross alt ikke forsvarerens oppgave å oppklare saker eller føre bevis mot klienten eller «domfelle» han. Han skal bare gjøre sitt beste på å overbevise retten om klienten er uskyldig.⁵⁰ Forsvareren skal «utad tilkjenne samme standpunkt til faktum som klienten gjør», jfr. RFF pkt.2.3. En motarbeiding av klientens standpunkt vil lett kunne føre til at det oppstår mistillit mellom klienten og forsvareren og det blir således et vanskelig utgangspunkt for forsvaret videre.

Videre er det viktig at forsvareren tenker over hvordan han formulerer seg når klienten ber om råd med hensyn til skyldspørsmålet. Han må ikke ordlegge seg på en slik måte at det oppfattes som et råd om å forklare seg uriktig. Forsvareren kan f.eks. si at ut fra de bevisene som foreligger i saken, peker disse i retning av at han kan bli dømt etter siktelsen. Hvis bevisene i saken kan forstås på flere måter kan forsvareren informere den siktede om at det finnes ulike forklaringsalternativer. Det vil innebære å presentere ulike forklaringsalternativer for klienten. Da vil klienten selv kunne velge det alternativet han mener er best for han, selv om dette kan være objektivt uriktig. En slik utspøringsmetode kan imidlertid bidra til en uriktig forklaring, men kan også anses som en nødvendig strategi i forsvarerarbeidet.⁵¹ Her er det viktig å passe på at man ikke medvirker til uriktig forklaring.

Videre sier RFF pkt.2.3 siste setning at «En skylderkjennelse er ikke bindende for forsvareren». Etter en naturlig språklig forståelse av ordlyden «ikke nødvendigvis» er at det er opp til den enkelte forsvarer å avgjøre om han ønsker å prosedere for frifinnelse selv om klienten har tilstått eller ikke. Vi kan med andre ord si at det er opp til forsvareren å avgjøre om

⁴⁹ Jfr. Samtale med min veileder

⁵⁰ Blom, Aktors og forsvarers stilling og oppgaver, s.9

⁵¹ Aas, Aktivt forsvar, s.33

han ønsker å prosedere mot bedre vitende eller ønsker å fratre oppdraget.⁵² Utgangspunktet er at forsvareren bør råde klienten til å forklare seg sannferdig overfor politiet og retten. Dersom klienten ikke ønsker det, kan forsvareren fratre oppdraget men har imidlertid ingen plikt til å fratre. Begrunnelsen for dette er at det kan være andre ting i saken som taler mot at den siktede er skyldig.

Motsetningsvis kan vi tenke oss tilfeller hvor den siktede faktisk tilstår, mens forsvareren på sin side tviler på tilståelsen og har en sterk mistanke om at klienten er uskyldig. Dette kan f.eks. skje dersom politiet har stilt ledende spørsmål og klienten føler seg presset til å tilstå eller at vedkommende tilstår for å komme ut av varetekt eller tilstår for å beskytte noen. Et eksempel på dette er en sak fra Sørlandet (1970), hvor Arne Abrahamsen tilsto et drap og samme dagen som det sto i avisene at Abrahamsen hadde tilstått, ble den opprinnelige gjerningspersonen pågrepet.

Utgangspunktet er som nevnt over at forsvareren skal «utad lojalt tilkjennegi samme standpunkt til faktum som klienten gjør» jfr. RFF pkt.2.3. Spørsmålet som imidlertid dukker opp er om forsvareren kan prosedere på frifinnelse selv om klienten opprettholder tilståelsen. Ut ifra ordlyden er det nærliggende å tro at forsvareren har en lojalitetsplikt overfor klienten og må tilkjennegi samme standpunkt som klienten, jfr. «skal». Samtidig fremgår det klart av ordlyden at forsvareren ikke er bundet av denne skyldserkjennelsen, og det taler for at forsvareren må ha anledning til å kunne gå imot skyldserkjennelse fra klienten og må kunne prosedere på frifinnelse selv om klienten ikke ønsker det.

Det kan være mange årsaker til at klienten ønsker å gi en falsk tilståelse. Det kan være press fra påtalemyndigheten, press under politiavhør eller andre omstendigheter rundet saken. En annen årsak kan være at klienten ønsker et lenger opphold i fengslet eller media oppmerksomhet som f.eks. Thomas Quick.⁵³ I Quick-saken gjorde forsvareren en dårlig

⁵² Hall, Juss og Etikk s. 163

⁵³ Magerøy, Dagbladet Magasinet s.32-40

jobb. I denne saken fantes det ingen tekniske bevis, det eneste og sentrale beviset i denne saken var Quick's egen forklaring. Hovedregelen i norsk straffeprosess er at den tiltalte skal gi en uforbeholden tilståelse som styrkes av de øvrige opplysninger i saken, jfr. strpl. § 248(1) bokstav a. Bestemmelsen krever at det må være samsvar mellom den tiltaltes forklaring og de opplysninger politiet sitter på. I Quick-saken var det ingen samsvar mellom tilståelsen og de øvrige opplysningene i saken. Her stilte politiet ledende spørsmål som bidro til at Quick tilpasset sin forklaring.

Hvis forsvareren mistenker at den siktede er uskyldig bør han imidlertid ha anledning til å kunne i imøtegå siktetes skylderkjennelse. Forsvareren er tross alt bevisenes kontrollør, og har plikt til å hindre uriktige tilståelser og justismord. Forsvarerens oppgave er å ivareta klientens beste, dette må imidlertid også gjelde selv om klientens selv ikke ønsker det. Å gå imot klientens skylderkjennelse kan nettopp være et virkemiddel for å ivareta klientens beste.

5.2.3 Medvirkning til uriktig forklaring

Medvirkning til falsk forklaring er straffbart, jfr. strl.§ 166(2). Dersom forsvareren hjelper klienten med å forklare seg uriktig vil han kunne straffes etter strl.§ 166, mens siktede selv ikke kan straffes for å ha avgitt falsk forklaring, jfr. strl.§ 167. Regelen er også nedfelt i RFF pkt. 2.4 sier at «forsvareren må ikke tilskynde eller på annen måte medvirke til uriktig forklaring, falske bevis eller annen form for uredelighet». Ordlyden er sammenfallende med strl.§ 166 annet ledd som sier den som «bevirker» eller «medvirker» til falsk forklaring, kan straffes, mens retningslinjene bruker «tilskynde eller på annen måte medvirker». Vi kan med andre ord si at jussen og etikken er sammenfallende. Innholdsmessig er det ingen forskjell på grunn av ordlyden, men retningslinjene anses for å legge strengere føringer i forsvarerens opptreden, jfr. «annen form for uredelighet». I den videre fremstillingen tar jeg derfor bare utgangspunkt i RFF pkt.2.4 og ikke strl.§ 166.

Spørsmålet som dukker opp er i hvilke tilfeller går forsvarerens råd over til å «tilskynde eller på annen måte medvirke til falsk forklaring, falske bevis eller annen form for urede-

lighet». Utgangspunktet er at forsvareren må forklare rettighetene til siktede, innholdet i straffebestemmelsen som siktede har overtrådt og presentere bevismateriale.⁵⁴ Utfordringer som en forsvarer kan møte på er flere. For det første avhenger dette av hvordan forsvareren formulerer seg overfor klienten. Formulering er alfa omega i forsvareryrket. Forsvareren bør veie sine ord slik at han er sikker på at han ikke ordlegger seg på en slik måte at den siktede opplever det som om han blir instruert i å gi en uriktig forklaring.⁵⁵ Forskjellen kan bestå i hvordan forsvareren velger å presentere bevismateriale. Forsvareren kan som nevnt tidligere gi uttrykk for at bevisene i saken kan forstås på flere måter. Det vil innebære å presentere ulike forklaringsalternativer for klienten, men han må ikke fremlegge forklaringsalternativene på en slik at måte den siktede føler at han blir instruert til å velge en bestemt forklaringsalternativ som vil føre til frifinnelse.

Videre vil forskjellen bestå i hvordan forsvareren forklarer innholdet i bestemmelsene som man er siktet for og måten forsvareren forklarer gjeldende rett på. Forsvareren må ikke skissere gjeldene rett på en måte som kan oppfattes av klienten som en oppfordring til hva som kan være gunstig for han å si. Han bør heller forklare det i generelle vendinger av hvordan innholdet i bestemmelsen forstås og gi eksempler på det, selv om den siktede vil kunne utnytte den juridiske innsikten han får til å pynte på sannheten.

En annen forskjell ligger i måten forsvareren stiller spørsmål på. Forsvareren bør ikke legge opp spørsmålene på en slik måte at de leder klienten til å forstå hvordan han bør ordlegge seg. Altså man bør ikke stille klienten ledende spørsmål, heller stille åpne spørsmål. Det er f.eks. forskjell på å spørre klienten spørsmål som «Er du sikker på at den siktede ikke angrep deg først og du knivstakk han som en nødverge handling?» og spørsmål som «Hva gjorde den fornærmede i tiden før knivstikkingen fant sted?». Det første spørsmålet kan forstås som en instruksjon på hvordan den siktede bør forklare seg for å slippe skyldansvar, og kan tilskynde til falsk forklaring. Mens det andre spørsmålet er et åpent spørsmål som

⁵⁴ Hall, Juss og Etikk, s.155

⁵⁵ Langbach, Forsvareren s.140

bidrar til at forsvareren får all fakta lagt på bordet, samtidig som han har opptrådt etisk riktig. Han klarer da både å ivareta etikken og klientens hensyn.

Det å instruere klientens forklaring kan tjene mot sin hensikt. Det vil kunne tale imot klienten dersom den blir fanget opp den siktedes forklaring er konstruert. Man vil f.eks. kunne finne ut av det dersom klienten bruker ord og uttrykk som vedkommende ellers ikke bruker til vanlig. Da vil forklaringen miste sin troverdighet og det samme gjelder den siktede. Det kan i tillegg være skadelig for klienten og hans sak. Det er imidlertid avgjørende om forklaringen er klientens egen eller ikke, den som opptrer troverdig i retten vil lettere bli trodd på. Hensynet til klientens beste blir best ivaretatt dersom forsvareren veier sine ord og har en redelig opptreden både overfor retten og den siktede. Forsvareren har imidlertid lov til å medvirke til at den siktede gir sann og ryddig forklaring, men aldri til at den siktede gir usann forklaring.

5.3 Forsvarerens rolle under etterforskning:

5.3.1 Dokumentinnsyn

Her vil jeg på bakgrunn av oppgavens problemstilling bare ta utgangspunkt i RFF pkt. 3.1(2), første ledd vil ikke bli behandlet. De begrensningene som finnes i retten til dokumentinnsyn, reiser interessante problemstillinger i forhold til hvordan forsvareren skal /bør forholde seg til klienten. RFF pkt.3.1(2) sier at «forsvareren bør bare godta dokumentinnsyn med pålegg om taushetsplikt overfor klienten, jfr. straffeprosessloven § 242, dersom klienten samtykker». Strl.§ 242(1).1pkt. hjemler retten til å klausulere dokumenter dersom det kan skje «uten skade eller fare for etterforskningen og tredjemann», som et unntak fra hovedregelen om at forsvareren og klienten skal gis adgang til å gjøre seg kjent med alle sakens dokumenter. Forsvareren kan imidlertid få innsyn i dokumentene men mot taushetsplikt overfor klienten om innholdet i dokumentene, jfr. strpl. §242a(6). At forsvareren har adgang til slike taushetsbelagte opplysninger er fastslått i Rt.1993 s.1142. Forsvarerens innsynsrett omfatter sakens dokumenter slik de foreligger når rettsmøte holdes uavhengig av om de er lagt frem eller ikke, jfr. Rt.1993 s.1121. Forsvareren kan imidlertid møte et slikt pålegg med krav om fullt innsyn i dokumentene med rett til å gjennomgå disse med

siktede og kreve at spørsmålet om klausulering av dokumentene blir avgjort av retten ved kjennelse. Et slikt tilfelle var i Rt.2013 s.1448 hvor Høyesterett sier at «Nektelse av innsyn i sakens dokumenter innebærer et inngrep i siktedes prosessuelle rettigheter. Et slikt inngrep kan ikke besluttes alene på grunnlag av de vanskeligheter innsyn kan medføre for etterforskningen. Det må skje en avveining mellom de hensyn som tilsier begrenset innsyn og siktedes behov for å gjøre seg kjent med sakens dokumenter.» Høyesterett opphevet kjennelsen. Dersom retten opprettholder klausuleringen må forsvareren respektere rettens avgjørelse.

Utgangspunktet er at dersom han velger å ta imot dokumenter under krav om taushetsplikt må han få klientens samtykke først, jfr. «dersom klienten samtykker». Spørsmålet som imidlertid dukker opp er om forsvareren bør nekte å akseptere innsyn i dokumentene så lenge de ikke kan gjøres kjent for klienten. Et slikt standpunkt kan være riktig. Dette er for det første begrunnet i at det kan skape mistillit, og kan vanskeliggjøre samarbeidet mellom forsvareren og klienten når visse dokumenter kun er kjent for forsvareren. En annen ting er at det kan være problematisk for forsvareren å ha taushetsbelagte opplysninger overfor klienten i en periode av etterforskningen. I en slik situasjon kan det også være vanskelig for forsvareren å holde dem fra hverandre, slik at man ikke røper klausulerte opplysninger.

På den annen side kan forsvarerens arbeid bli vanskeliggjort dersom han ikke ønsker å akseptere innsyn i dokumentene uten at de fremlegges for klienten. Forsvareren vil ikke kunne utarbeide et godt forsvar og gi gode råd i det han ikke kjenner saken så godt. I slike tilfeller må forsvareren tenke på hva som er best for klienten etter en konkret helhets vurdering. Det er imidlertid nødvendig at forsvareren tar opp spørsmålet med den siktede, drøfter situasjonen og gir råd i forbindelse med det. Forsvareren er forpliktet til å vurdere hva klienten samlet sett er best tjent med, og gi råd med dette utgangspunktet.

Det er imidlertid delte meninger blant forsvarerstanden om hvorvidt man bør velge innsyn i opplysninger som er unntatt for klienten. Knut Smedsrud sier at «Det er i hvert fall min overbevisning at man som forsvarer best ivaretar klientens interesser ved å ta den belast-

ningen det er å få innsyn i saksdokumentene, for ved det å kunne argumentere vedkommende sak reelt, og ikke som Don Quijote, slåss mot vindmøller»⁵⁶. Mens Nadia Hall sier at: «Det er umulig å gi en oppskrift på hvordan dette skal håndteres. Det er situasjons-, person- og saksavhengig og forsvareren vil måtte vurdere det i hvert enkelt tilfelle. Jo alvorligere saken er og jo mer informasjon politiet klausulerer, desto større grunn til å roe ned situasjonen»⁵⁷. Vurderingstemaet for god forsvareretikk vil som nevnt over være hva som er til beste for klienten ut fra en helhetsvurdering.

Hvis forsvareren velger innsyn, må han tydelig presisere overfor klienten at han ikke under noen omstendigheter kan meddele den informasjonen han har mottatt med løfte om taushetsplikt. Langbach sier at: «Situasjonen bør ikke være så vanskelig, siden det egentlig bare er å si til klienten at disse opplysningene kan man ikke gi han, og det har liten mening å risikere sin advokatbevilling eller utsette seg for rettergangsbøte og tillitstap for å tilfredsstille en klient.»⁵⁸ Det finnes imidlertid klienter som er intense og pågående at det kan være greit å nekte innsyn dersom man kan komme i en situasjon hvor presset fra klienten blir hardt, men det avgjørende er likevel at det valget forsvareren tar, må være fattet med klientens beste for øye.

5.3.2 Siktedes forklaring

RFF pkt.3.2 sier at «Forsvareren må gi klienten råd om det vil være i hans interesse å forklare seg for politiet og om forsvareren i så fall skal være tilstede under avhørene». Naturlig språklig forståelse av ordlyden tilsier at forsvareren har en plikt til å gi råd til klienten om hvorvidt han bør forklare seg eller ikke, jfr. «må». Hvilket råd forsvareren bør gi må avgjøres etter en konkret helhets vurdering. Vurderingstemaet vil være om det er i klientens interesse å avgi forklaring og om klienten er tjent med å forklare seg i det konkrete tilfellet.

⁵⁶ Smedsrud, Refleksjoner fra en forsvarer, s.1

⁵⁷ Hall, Juss og Etikk, s. 155

⁵⁸ Langbach, Forsvareren, s. 92

Forsvareren må opplyse den siktede om at han ikke har plikt til å forklare seg, jfr. strpl. § 232(1). Bakgrunnen for valgfriheten er selvinkrimineringsforbudet i EMK art.6.nr.3. Forsvareren er imidlertid likevel pliktig til å råde klienten om å forklare seg for politiet, jfr. «må». Velger siktede å forklare seg må forsvareren oppfordre han til å forklare seg sannferdig. Dersom klienten avgir forklaring tidlig i prosessen vil han ha større troverdighet og forklaringen større bevisverdi, enn f.eks. en forklaring som avgis etter at klienten har fått innsyn i dokumentene. Begrunnelsen for dette er at da har klienten ikke hatt noen mulighet til å kunne avpasse forklaringen etter tekniske bevis og andres forklaringer i saken.

Forsvareren må imidlertid ha anledning til å råde klienten til å ikke avgi forklaring til politiet. Rådet om å ikke forklare seg for politiet må utelukkende ha klientens beste for øye og må skje etter nærmere drøftelse med klienten. Dette kan være hensiktsmessig i saker hvor politiet har svake bevis og siktedes forklaring er det sentrale beviset i saken. Det kan også være hensiktsmessig dersom siktede ikke er i form til å kunne avgi forklaring etter å ha vært en natt i arresten uten noe særlig med søvn. Detaljer som fremkommer i avhøret kan bli avgjørende for sakens utfall og derfor er det viktig at klienten er opplagt før han forklarer seg for politiet.

5.3.3 Etterforskning fra forsvarerens side

Utgangspunktet er at etterforskning i straffeprosessen utføres av politiet, jfr. strpl. §225(1). Påtalemyndighetene har ansvaret for at etterforskningen settes i gang og utføres av politiet. Politiet skal søke å klarlegge både det som taler mot den siktede og det som taler for, jfr. Strpl. § 226(3), altså politiet skal være objektiv. Det kan imidlertid oppstå tilfeller hvor forsvareren har behov for å gå nærmere inn i politiets etterforskning eller at forsvareren ønsker å innhente ytterligere dokumenter eller supplerende opplysninger fra eventuelle vitner som ikke er avhørt av politiet.⁵⁹ Hensynet til likhet mellom forsvarere og påtalemyndigheten taler imidlertid for at forsvareren bør ha en selvstendig rett til å innhente supple-

⁵⁹ Aas, Aktivt forsvar, s.28

rende bevis. EMK art. 6.nr 1 stiller krav om «fair trial» og en viktig side av dette hensynet må være «equality of arms» som også må gjelde på etterforskningsstadiet.⁶⁰ Etter strpl. § 265 kan forsvareren begjære at påtalemyndigheten søker å skaffe til veie ytterligere bevismateriale, og sørger for å innhente de bevis han peker på. Han kan også begjære at det innhentes bevismateriale på en annen måte enn det som er oppgitt av påtalemyndigheten. Et avslag fra påtalemyndigheten, kan bringes inn for retten, jfr. strpl. § 266(1).

RFF pkt.3.3 sier at «Dersom det er i klientens interesse skal forsvareren selv begjære etterforskingsskritt, herunder nye vitneavhør, og sakkyndige undersøkelser. I særlige tilfeller bør forsvareren selv foreta undersøkelser som kan tale til fordel for klienten». Ordlyden tilsier at forsvareren har adgang til å foreta etterforskning på egenhånd etter nærmere vilkår. Spørsmålet som imidlertid dukker opp er hvor langt kan forsvareren gå i å ivareta klientens interesser på best mulig måte. Forsvareren må begjære at påtalemyndighetene må foreta avhør av nye vitner og sakkyndig undersøkelser, jfr. «selv begjære etterforskingsskritt». Motsetningsvis kan forsvareren selv foreta undersøkelser som taler til fordel for den siktede, jfr. «særlige tilfeller ... foreta undersøkelser».

På bakgrunn av ordlyden er det nærliggende å slutte seg til at det foreligger begrensninger i forsvarerens rett til å selv foreta undersøkelser. For det første må det være i «klientens interesse» at man foretar undersøkelser og for det andre må undersøkelsene i de særlige tilfellene kunne «tale til fordel for klienten». Det må med andre ord være en forutsetning at forsvareren mener at han kan oppnå noe ved å selv foreta slike undersøkelser.

Spørsmålet videre er hva retningslinjene legger i «særlige tilfeller». Altså hva kan anses å være et «særlig tilfelle». Retningslinjen er taus og gir ingen veiledning om hva som skal anses som særlige tilfeller. En naturlig språklig forståelse av ordlyden tilsier at det må foreligge spesielle omstendigheter som bidrar til at forsvareren ønsker å foreta undersøkelser på egenhånd. Det kan f.eks. være tilfelle hvis forsvareren mener at den pågående etterforsk-

⁶⁰ Aas, Aktivt forsvar, s.29

ningen ikke er objektiv eller tilfredsstillende nok og at han kan finne noe som kan tale til fordel for klientens beste.

Forsvareren må imidlertid ikke glemme at han har en subjektiv rolle, han skal ivareta klientens interesser og ikke sitte med et forstørrelsesglass for å se om han finner feil og mangler ved påtalemyndighetens etterforskning på etterforskningsstadiet. Det kan føre til at man kan få feil fokus på saken. En annen ting er at hvis forsvareren selv setter i gang undersøkelser så kan han komme i et etisk dilemma dersom han kommer over bevis som viser at klienten faktisk er skyldig og han kan ikke legge frem ugunstige opplysninger om klienten som fremkommer ved hjelp av undersøkelsen. Forsvareren kommer i tillegg i den situasjon at han må prosedere mot bedre vitende.

5.3.4 Forsvarerens taushetsplikt:

Forsvarerens plikt til å behandle opplysninger fortrolig er et grunnleggende prinsipp og en forutsetning for tilliten. Taushetsplikten er lovregulert og brudd på den straffes etter strl.§§ 141 og 121. Men forbudet faller bort når forklaringen trengs for å forebygge at noen uskyldig blir straffet, jfr. Strpl. 119(3). RFF pkt.3.4 sier at «Dersom forsvareren under etterforskningen blir kjent med opplysninger som kan skade klienten, har han ikke plikt til å legge disse frem for påtalemyndigheten eller retten. Uten klientens samtykke har han heller ikke tilgang til dette».

Ordlyden tilsier at forsvareren har i utgangspunktet ingen plikt til å fremlegge opplysninger til ugunst for klienten, jfr. «ikke plikt til å legge frem». Denne plikten begrenses ytterligere av at forsvareren har heller ikke lov til å meddele opplysninger til påtalemyndigheten uten at siktede samtykker, jfr. «uten klientens samtykke har han heller ikke adgang til det». Dette tilsier at forsvareren har imidlertid adgang til å kunne overbevise klienten om at det er hensiktsmessig/riktig å legge frem de aktuelle opplysningene for påtalemyndigheten.

Spørsmålet som imidlertid dukker opp er om det finnes situasjoner der forsvareren ut ifra et etisk perspektiv er unntatt denne taushetsplikten. Ordlyden i retningslinjen gir ingen veiledning om forsvareren kan unntas fra taushetsplikten i noen tilfeller. Det er imidlertid delte meninger blant forsvarere. Mange mener at taushetsplikten må gå foran i det grunnleggende forsvarer-klient forholdet. Nadia Hall sier at «Jeg er av den bestemte oppfatning at dersom noen er i livsfare, må det gå foran taushetsplikten. I henhold til strl.§ 387 er det straffbart å unnlate å hjelpe noen som er i livsfare».⁶¹ På den annen side må forsvareren vurdere hvorvidt det vil være riktig å gjøre dette. Momentene i denne vurderingen kan være hva som er best for klienten og ikke hva forsvareren mener er viktig etisk sett. Forsvareren kan forsøke å få den siktede på bedre tanker ved å informere om at han vil melde ifra til politiet om forholdet dersom siktede ikke vil besinne seg. Her kan det imidlertid oppstå en utfordring for forsvareren, han må vurdere klientens tilstand og om det foreligger en reell fare for liv og helse eller om det foreligger en tom trussel.

Bakgrunnen for uenigheten mellom forsvarere er nødvendigheten av taushetsplikten som en grunnleggende rettsikkerhetsgaranti for den siktede. Han må kunne stole på at det han betror til forsvareren ikke kommer ut. Dette hensynet taler mot at forsvareren skal kunne unntas fra taushetsplikten i noen tilfeller. På den annen side trekker de reelle hensyn i motsatt retning da de er uttrykk for avgjørelsens godhet. Reelle hensyn taler for at forsvareren bør forsøke å få klienten til å avstå fra å foreta handlingen. Videre taler den allmenne rettsfølelsen og reelle hensyn for at man skal kunne gjøre unntak fra taushetsplikten når det er snakk om liv og helse.

Dersom handlingen ikke vil medføre fare for noens liv eller helse vil antagelig forsvarerens taushetsplikt stå seg mot informasjon om forestående straffbare handlinger.

⁶¹ Hall, Juss og Etikk, s.165

5.3.5 Privat etterforskning

RFF pkt. 3.5 sier at «Forsvareren har adgang til å henvende seg til enhver som kan bidra til sakens opplysning uavhengig av om vedkommende er avhørt av politiet eller oppgitt som påtalemyndighetens vitne. Ved kontakt med vitner skal forsvareren opptre hensynsfullt og unngå utilbørlig påvirkning». Ordlyden tilsier at forsvareren må kunne ha adgang til å kunne kontakte aktuelle vitner for å undersøke om det foreligger noen omstendigheter som kan tilføyes i saken. Mener forsvareren at vitnet sitter på opplysninger av betydning for saken, skal han vurdere om han skal begjære vitnet avhørt av politiet eller om det er mer hensiktsmessig å vente med det til hovedforhandlingen, da føres vitnet opp i forsvarerens bevisoppgave.

Ved vurderingen må det legges vekt på hvilken type informasjon vitnet sitter på og om denne informasjon kan få sentralt og avgjørende betydning som bevis i saken eller ikke. Er det grunn til å tro at beviset vil kunne få sentralt og avgjørende vekt i saken, taler klientens beste for at man bør opplyse politiet om de opplysningene som har fremkommet og begjære vitnet avhørt. Det ligger imidlertid en begrensning i at ved kontakt med mulige vitner skal forsvareren opptre hensynsfullt og ikke påvirke vitnet på noen måte, jfr. «unngå utilbørlig påvirkning».

Spørsmålet som dukker opp i denne sammenheng er hvor langt kan forsvareren gå ved sin kontakt med vitner før det rammes av ordlyden. Det kan utledes to krav av ordlyden i RFF pkt.3.5(2). For det første er et krav om at forsvareren skal opptre hensynsfullt mot vitnet. Begrunnelsen for dette kravet er å beskytte vitnet mot forsvareren. Her kan forsvareren komme i det etiske dilemmaet at alt som kan tale for klientens beste må komme frem, samtidig som han må opptre hensynsfullt overfor et vitne som forklarer seg uriktig eller holder tilbake opplysninger som kan ha betydning i saken. I slike tilfeller tilsier klientens beste at man konfronterer vitnet med dette. Hva som er hensynsfullt opptreden må kunne ses i sammenheng med hvor viktig de aktuelle opplysningene er og hvilket grunnlag forsvareren har for å ikke tro på vitnet.

For det andre kan det utledes et krav om at forsvareren skal unngå utilbørlig påvirkning. Naturlig språklig forståelse av «utilbørlig påvirkning» tilsier at det er en handling som er sterk kritikkverdig. Forsvareren må ikke foreta seg noe som kan oppfattes som motarbeidelse av sakens oppklaring og ikke utsette seg for mistanke om at han påvirker vitner. Ved vurderingen av hva som skal anses som utilbørlig påvirkning kan man legge vekt på klientens beste i at vitnet forklarer seg sannferdig. Innhenting av opplysninger på det objektivet grunnlaget vil som regel være innenfor det som anses for å være tillatt, men med en gang man forsøker å påvirke et vitnet for å få til en god sak for klienten, er man over i det etiske grenselandet.

Selv om forsvareren har opptrådt innenfor det som etisk sett er tillatt, vil en slik privat etterforskning ofte fremstå som betenkelig for allmennheten. Forsvareren må imidlertid huske på at han opererer i farlig farvann og i verstefall kan det gå utover klientens sak. Dette tilsier at forsvareren bør alltid vurdere nøye hvilket utfall privat etterforskning kan få. Et kjent eksempel som illustrer dette er forsvarsadvokaten Hansen som hadde konfrontert grundig med et vitne i en sak. Vitnet uttalte seg i retten på samme måte som det han hadde gjort overfor Hansen og da aktor begynte sin eksaminasjon mot vitne, ble han brydd og svarte med et smil «Ja, advokat Hansen sa nu at jeg skulle forklare meg slik».⁶²

Forsvareren kan imidlertid benytte seg av privatetterforskere som f.eks. Leif A. Lier, Finn Abrahamsen, og Ola Thune. Privatetterforskerne er ofte tidligere polititjenestemenn som er pensjonert og påtar seg oppdrag dersom politiet ikke vil sette i gang etterforskning etter begjæring fra forsvarer eller ikke viser interesse.

Dette var tilfelle i Bandidos-saken⁶³ og Jeddi-saken⁶⁴, hvor forsvarerne engasjerte privatetterforskerne Leif A. Lier og Ola Thune. Bandidos-saken gjaldt bombeeksplosjon i konne-

⁶² Blom, Aktor og forsvareres stilling, s.14

⁶³ Haugo, Bilskilt oppklarte saken, s.1

⁶⁴ Sverrisson, Nå forteller han om drapet på Young Guns-lederen, s. 1

rudgaten i Drammen, der klubblokalene til motorsykelklubben Bandidos 4. juni 1997 ble sprengt i luften og en kvinne ble drept som følge av skadene. Syv personer ble satt under tiltale.

Jeddi-saken gjaldt drapet på Young Guns-lederen Mohammed «Jeddi» Javed, i 19. januar 2009, han ble skutt og drept i en bil på Haugerud i Oslo. Stig Millenhaus og A-gjeng medlem Ahmed Shahbaz Dad ble tiltalt i saken.

Fordelen med å engasjere privatetterforskere dersom politiet nekter å foreta ytterligere etterforskningskritt er at forsvareren selv slipper å engasjere seg i saken. Men her er det viktig å huske på at dersom privat etterforskeren ikke får dekket salærutgifter fra det offentlige, f.eks. pga. at retten mener at etterforskeren har gjort en dårlig jobb eller at de ikke er kommet frem noen nye bevis i saken, så kan forsvareren eller klienten bli ansvarlig for å dekke utgiftene.

5.4 Forholdet til media

Straffesaker vekker ofte stor offentlig interesse og medieomtale bidrar sjeldent til noe som er til gunst for siktede. Vi ser ofte tilfeller der politiet og påtalemyndigheten bidrar til at opplysninger kommer ut, både på etterforskningsstadiet og under hovedforhandlingen, slik at det oppstår et behov for balansering. Forsvarerens rolle i forholdet til media er et hensiktsmessighetsspørsmål. Spørsmålet er i hvilke situasjoner og på hvilken måte bør en forsvarer uttale seg og hva som etisk sett anses som riktig bruk av media.

RFF pkt.5.1 sier at «Klientens samtykke bør i alminnelighet innhentes før forsvareren uttaler seg om saken, hvis ikke hensynet til klienten nødvendiggjør at forsvareren uttaler seg uten forhåndsgodkjenning. Forsvareren skal respektere et ønske fra klienten om ikke å bidra til medieomtale». Ordlyden tilsier at forsvareren har i utgangspunktet anledning til å uttale seg i media. Denne adgangen begrenses ved at før forsvareren kan uttale seg må han som hovedregel ha samtykke fra klienten, jfr. «bør». Unntaksvis er ikke klientens samtykke alltid nødvendig før forsvareren uttaler seg, jfr. dersom «hensynet til klienten nødvendiggjør at forsvareren uttaler seg uten forhåndsgodkjenning». I en slik situasjon må forsvarer-

ren foreta en konkret helhets vurdering av hva som vil være mest hensiktsmessig og tjene til klientens beste. I denne vurderingen må han legge vekt på om klientens hensyn taler i retning av at det er nødvendig å uttale seg uten forhåndsgodkjenning eller om dette er noe som kan vente til han har fått hentet samtykke fra klienten. Det kan imidlertid være aktuelt å uttale seg uten samtykke hvis den siktede er utilgjengelig, f.eks. hvis han er reist til utlandet og det ikke er mulig å komme i kontakt med han eller hvis han er skadet og tilstanden er kritisk. I slike tilfeller kan forsvareren uttale seg uten samtykke, men han må hele tiden ha klientens interesse for øye og ta opp temaet med han så snart det oppstår kontakt mellom dem.

Dersom klienten ikke ønsker medieomtale, må forsvareren imidlertid respektere det, jfr. «skal respektere et ønske fra klienten om å ikke bidra til medieomtale». Ordlyden tilsier at dersom klienten har gitt ett klart uttrykk for at han ikke ønsker at saken får oppmerksomhet i media, må forsvareren antakelig være avskåret fra å uttale seg, uansett hvilken situasjon som oppstår underveis og til tross for at klientens beste tilsier at forsvareren bør uttale seg.

RFF pkt.5.2 sier at «I forbindelse med offentlig omtale av saken skal forsvareren alltid ha klientens interesser for øye, herunder skal pkt.2.2 og 4.2 første setning iakttas». Ordlyden tilsier at dersom forsvareren fremstår i media så må han kun ha klientens interesser for øye og ikke profilere seg. Dersom forsvareren står frem i media for å profilere seg selv, vil det ikke være for å ivareta klientens beste og derfor også klart uetisk. Dette er for så vidt også i samsvar med pkt.2.3 som sier at forsvareren må tilkjenne samme standpunkt som det klienten gjør. Forsvarerens oppgave er å ivareta klientens interesser i forhold til offentlig omtale, særlig i de tilfeller hvor klienten ikke selv kan forsvare seg. På den annen side må forsvareren heller ikke identifisere seg med klienten sin og nærmest stille seg som en garantist for klientens troverdighet, jfr. «skal pkt.2.2 ... første setning iakttas» Han må huske på at en sak er sjeldent løst på etterforskningsstadiet, det kan alltid dukke opp nye opplys-

ninger og ting som kan endre saken. Det vil imidlertid alltid slå tilbake på forsvareren som klienten og derfor ikke bare være uetisk, men kan også vanskeliggjøre et godt forsvar.⁶⁵

Videre vises det til pkt. 4.2 som sier at forsvareren må «vise respekt for domstolen og aktørene». Dette tilsier at hvis forsvareren velger å uttale seg i media er han forpliktet til å vise respekt for domstolene og aktørene. Han er da på bakgrunn av dette avskåret fra å skape mistillit til andre aktører i saken ved å uttale seg. Dette illustreres av saken U bind VI, disiplinærnemda av 1993 s. 460, hvor den innklagende advokaten hadde i saken uttalt at han «var lattermildt overrasket over dommen og brennsikker på at den ville bli opphevet». Disiplinærnemda la til grunn at det var respektløst overfor retten å uttale at dommen var latterlig. I tillegg mente disiplinærnemda at uttalelsen «viste mangel på tilbørlig hensyn til domstolenes verdighet». Advokat ble medelt advarsel for uttalelsen i pressen.

En vanlig årsak til at forsvarere velger å uttale seg fremgår av RFF pkt.5.3 som sier at forsvareren «Ved vurdering av hvilken informasjon som bør gis, kan det blant annet legges vekt på behovet for å korrigere eller balansere informasjon som allerede er offentlig». Ordlyden tilsier at forsvareren har anledning til å uttale seg i media dersom påtalemyndigheten allerede har uttalt seg om saken i media. Han kan gjøre dette på bakgrunn av hensynet til opplysningsplikt/informasjonsplikt overfor samfunnet. Politiet skal være objektiv men de vil i mange tilfeller mene at de har godt opplyst og overbevisende sak og går ut med konkrete påstander og opplysninger. Det medfører at saken blir ensidig opplyst. Konsekvensen av en ensidig uttalelse fra politiet er faren for forhåndsdomming av den siktede. Elden belyser dette slik: «Fra en større spritsak gikk politiet ut og hevdet at en klient hadde solgt sprit etter at han var kjent med at den var forgiftet, og ba om vitneprov fra folk på dette gjennom media. Det ville være forsvareretisk uriktig om jeg ikke gikk ut og kommenterte at han selv mente at ha hadde ikke solgt en dråpe etter at det ble kjent at spriten var forgiftet, og at det heller ikke var hevdet av noen vitner at dette hadde funnet sted. Politiet var lite begeistret for uttalelsen fordi folk kunne bli påvirket av når salg hadde funnet sted. Et-

⁶⁵ Elden, Et rettslig og Etisk perspektiv s.2

ter min oppfatning kunne folk bli like mye påvirket av at politiet hevdet det motsatte».⁶⁶ Dette viser at spørsmålet om media uttalelser er ikke bare et spørsmål om det er uetisk å uttale seg, men også om det vil være uetisk å ikke uttale seg.

Dette illustreres også av ADA-2008-D-199. Den innklagende advokaten var oppnevnt som forsvarer for en gruppe pakistanske drosjesjåfører som var tiltalt for skattefusk. Saken var blitt ensidig fremstilt i de tiltaltes disfavør gjennom en nyhetssak i TV2. Forsvareren valgte å uttale seg om saken i radiodebatten. Disiplinærnemda la til grunn at «det var i innklagedes klients interesse å få påpekt at det hans klienter var anklaget for ikke var noe særproblem for norsk-pakistanske miljøet, men et generelt problem i drosjenæringen». Disiplinærnemda la særlig vekt på at advokaten må selv innenfor lovens ramme avgjøre hvordan han best bistår klientens interesser og at «advokaten må innrømmes relativt vide rammer for denne vurderingen». Forsvareren ble frikjent.

Forsvareren bør i slike tilfeller selv vurdere om han skal uttale seg i media om saken for å korrigere informasjonen eller ikke, jfr. «korrigere eller balansere». Forsvarerens uttalelser bør imidlertid begrenses til det som er nødvendig for å ivareta klientens interesser. En begrensning ligger i midlertid i at forsvareren ikke kan korrigere eller balansere informasjonen grunnet klausulerte opplysninger. Dette gjelder selv om politiet går ut med de opplysninger klausuleringen omfatter.

Det må imidlertid være på det rene at de opplysninger forsvareren finner å måtte gå ut med, bør ikke være av en slik art at de saboterer hensynet ved bruk av tvangsmidler under etterforskningen. På etterforskningsstadiet bør man være vesentlig mer tilbakeholden med uttalelser og foreta en vurdering av hva som kan anses som direkte klienttjenlig.

⁶⁶ Elden, Et rettslig og Etisk perspektiv s.2

5.5 Avslutning av forsvareroppgjøret

RFF pkt.6.1 sier at «Forsvareren har plikt til å fullføre oppdraget for klienten med mindre klienten ønsker at advokaten skal fratre, eller det oppstår en situasjon som gjør at forsvareren ikke finner å kunne ivareta oppdraget på en forsvarlig måte». Ordlyden tilsier at hovedregelen er at forsvareren har plikt til å fullføre oppdraget. Dette er begrunnet i hensynet til klienten, kravet til rettferdig rettergang samt prosessøkonomiske hensyn. Det vil være svært uheldig hvis forsvareren plutselig skulle fratre oppdraget på grunn av ulike grunner.

Unntaksvis kan forsvareren fratre i to situasjoner. Den første er dersom klienten ønsker å bytte forsvarer, jfr. «klienten ønsker at advokaten skal fratre». Dette er som regel uproblematisk. For det andre kan forsvareren fratre oppdraget dersom det har oppstått en situasjon som gjør at han føler at han ikke vil kunne ivareta klientens interesser på en tilstrekkelig måte, jfr. «ikke finner å kunne ivareta oppdraget på en forsvarlig måte». Det andre unntaket referer seg imidlertid til den situasjon som er regulert i RFF pkt. 6.1 annet ledd som sier at «Dersom klienten erkjenner skyld bare overfor forsvareren kan han frasi seg oppdraget, hvis dette kan skje uten å skade klientens interesser».

Her oppstår det klassiske spørsmålet innenfor forsvareretikken om hvordan man bør forholde seg til skyldserkjennelsen som ikke blir medelt noen andre. Ordlyden tilsier at dersom siktede bare tilstår bare overfor forsvareren og ønsker ikke å meddele det til noen andre kan forsvareren frasi seg oppdraget, men det foreligger ingen automatikk i at forsvareren fratrer oppdraget dersom en slik situasjon oppstår, jfr. «kan». Det foreligger imidlertid en begrensning i at forsvareren kan bare fratre oppdraget hvis det kan skje uten å skade klientens sak, jfr. «hvis dette kan skje uten å skade klientens interesser». Situasjonen er etisk sett vanskelig og enhver forsvarer må foreta en konkret vurdering i den enkelte sak om han skal fortsette eller frasi seg oppdraget. Det sentrale i denne forbindelsen er at forsvareren er pålagt taushetsplikt.

Spørsmålet som imidlertid dukker opp er om det vil skade klientens interesser å frasi seg oppdraget når man ikke kan opplyse grunnen til fratreden. I praksis vil det ofte være vans-

kelig å frasi seg oppdraget uten å skade klientens interesser. Det kan for det første være skadelig for klienten dersom forsvarerens fratreden kan bidra til å påvirke klientens tillit og kan sette klientens sak i et dårlig lys. Dette kan f.eks. være tilfellet når de andre aktørene i rettssaken kan få mistanke om at skyldserkjennelsen er årsaken til at forsvareren vil fratre. På den annen siden kan det også være andre grunner til at forsvareren ønsker å fratre, jfr. unntakene i første ledd, men utfordringen ligger i at forsvareren har taushetsplikt og kan ikke begrunne sitt fratreden.

For det andre kan det være skadelig for klientens interesser dersom forsvareren velger å fratre sent i forhandlingene. Vi kan med andre ord si at hvis tilståelsen kommer rett før hovedforhandlingen og forsvarer trekker seg vil det mest sannsynlig skape en viss mistanke om at den siktede har tilstått. I en slik situasjon er det naturlig at forsvarerens fratreden så sent i saken vil øke sjansen for å skade klientens interesser, enn om tilståelsen hadde kommet på forberedelsesstadiet. På bakgrunn av dette er forsvarerens valgmuligheter få. Han kan for det første si fra seg oppdraget dersom det kan skje uten skade for klienten. Tor Langbach mener imidlertid at hvis man velger å fratre har man «sviktet et menneske i nød, og har vist seg lite dyktig til å håndtere situasjonen profesjonelt».⁶⁷

Kommer forsvareren til at det vil skade klientens interesser å frasi seg oppdraget, så er han forpliktet til å fortsette. Alternativt kan forsvareren selv velge å fortsette oppdraget selv om det ikke vil skade klientens interesser i saken og til tross for at han vet at klienten er skyldig. Forsvareren kan i slike tilfeller tenke på at han ivaretar klientens rettssikkerhet. Hans oppgave er å påpeke feil og mangler ved politiets bevis og prosedere på at påtalemyndighetens beviskrav ikke er oppfylt. Det er tross alt ikke forsvareren som avgjør spørsmålet om klienten er skyldig eller ikke.

⁶⁷ Langbach, Forsvareren s. 37

I praksis forekommer det svært sjeldent at klienten kun tilstår overfor forsvareren. Klienten legger som regel stor vekt på å overbevise forsvareren om at han er uskyldig. Begrunnelsen for dette er at de tror at det nødvendig for å motivere forsvareren.

6 Sanksjoner ved brudd på de etiske retningslinjene

Brudd på de advokatetiske reglene kan medføre disiplinære konsekvenser for forsvareren. Spørsmålet er hvilke følger kan det få for forsvareren dersom han har opptrådt i strid med de etiske retningslinjene.

Vi har for det første Advokatforeningens disiplinær utvalg som behandler særklager og klager ved brudd på regler for god advokatskikk.⁶⁸ Det er en obligatorisk førsteinstans som tar imot klager på medlemmer av Advokatforeningen, men kan også behandle saker mot ikke-medlemmer ved samtykke. For det andre har vi den offentlige disiplinærnemden som er ankeinstans for beslutninger avsagt av foreningens disiplinærutvalg og første instans for advokater som ikke er medlemmer av Advokatforeningen.

Hvis disiplinærutvalget eller disiplinærnemda finner at en innklaget forsvarer har opptrådt i strid med de etiske retningslinjene kan de reagere med kritikk, irettesettelse eller advarsel. Kritikk er den mildeste reaksjonsformen, mens advarsel er den strengeste. I tillegg til dette kan Advokatforeningens hovedstyre ekskludere et medlem dersom vedkommende har opptrådt på en særlig kritikkverdig måte slik at det blir ansett som at vedkommende ikke bør være medlem av Advokatforeningen.

I de alvorligste tilfeller kan disiplinærnemda rapportere saker til tilsynsrådet eller fremme saken for advokatbevillings nemda som kan tilbakekalle advokatbevillingen. Den største disiplinære konsekvensen ved å opptre i strid de etiske retningslinjene er tap av advokatbevillingen. I enkelte tilfeller vil brudd på de etiske retningslinjene medføre straffeansvar.

⁶⁸ Disiplinærsystemet og forholdet til tilsynsordningen for advokatvirksomhet.

Dette kan være tilfelle dersom forsvareren medvirker til falsk forklaring etter strl. § 166 eller ikke overholder sin taushetsplikt etter strl. § 144.

7 Konklusjon

Straffeprosessloven har detaljerte regler om når den siktede skal ha forsvarer, men svært lite om hvordan forsvaret faktisk skal utføres. Det er i stor grad overlatt til den enkelte forsvarer å avgjøre hvordan forsvarerrollen skal utføres med utgangspunkt i yrkesetikken og den enkeltes eget skjønn. Forsvareretikk er et tema som ofte blir diskutert i media, blant advokater og samfunnet for øvrig. Forsvareren er ofte ute i «hardt vær». Dette skyldes blant annet medias fremstilling av forsvarerrollen og mangel på kunnskap hos befolkningen. Det er et stort behov for å opplyse hva som egentlig er forsvarerens oppgaver og rettigheter. Media må ta sin rolle som budbringer og kunnskapsformidler alvorlig. De må sørge for at det perspektivet de opplyser eller forsøker å opplyse er så korrekt som mulig og legge det frem på en måte som gir et så riktig bilde av situasjonen som mulig.

Forsvarerens rolle er ikke å avgjøre om den handlingen som siktede har begått er moralsk eller umoralsk, om den siktede faktisk er skyldig eller uskyldig. Derimot er hans rolle å gi faglig og profesjonell bistand innenfor de rettslige og etiske skrankene. Han skal passe på at den siktedes får sine prosessuelle rettigheter, peke på faktiske og rettslige svakheter og påse at ingen uskyldige blir dømt. Hvis forsvarere kun tok oppdrag ut ifra sin personlige overbevisning om at den siktede er uskyldig, ville de antatt skyldige ikke fått noen forsvare, de ville blitt dømt uten en rettferdig rettergang og ville heller ikke fått muligheten til å legge frem sine bevis og synspunkter. For at rettssystemet skal fungere så er det viktig at den som inntar forsvarerrollen er villig til å ivareta klientens beste uavhengig av om vedkommende er skyldig eller uskyldig.

Forsvarerne har mange etiske utfordringer i sitt virke og det kan føre til at de må kutte de etiske hjørnene i blant, det kan være lett å tøyte grensene utover hva som er akseptabelt, men det ligger muligens innbakt i forsvarerrollen. Det som gjør de etiske problemstillingene vanskelig er at det som er uetisk, ikke alltid er ulovlig. Retningslinjer for forsvarere er

langt på vei nødvendige og gode, men ordlyden er skjønnsmessig utformet. De gir liten eller ingen veiledning og andre rettskilder er begrenset. Retningslinjene tar for seg forsvareroppgaver fra start til slutt, men som nevnt over åpner de for tolkninger og variasjon i forståelsen. Retningslinjene formidler en grunnleggende verdi om at klientens beste skal være i fokus, hva som tjener til klientens beste er det delte meninger om. Vi kan med andre ord si at retningslinjene går til dels mye lenger i å ivareta klientens interesser, enn hva som er naturlig ut fra en personlig etisk vurdering. Forsvareren må i løpet av forsvareroppgavet hele tiden tenke på hvordan han skal ivareta klientens interesser på best mulig måte i den enkelte situasjonen, innenfor lovens ramme og de etiske skrankene. Ingen situasjon vil være lik for forsvareren, han må foreta en total vurdering av situasjonen basert på klienten, det straffbare forholdet og forholdene for øvrig.

Man kan imidlertid si at retningslinjene bærer preg av å være et hjelpemiddel for forsvarere til å identifisere de etiske problemstillingene, enn å gi fasitsvar på de etiske dilemmaer de kan komme opp i. En annen måte å se på retningslinjene er at de gir svar, men lar løsningen være åpen, slik at det er opptil den enkelte forsvarer å sette grensen for hva som er akseptabelt.

Etter min mening holder de fleste forsvarere seg innenfor det etiske regelverket og utfører sitt virke på en god tilfredsstillende måte. Problemet ligger imidlertid i at kriminalsaker er og vil alltid være aktuelle og således vil det alltid være rettet et fokus mot forsvareren, hans handlinger og uttalelser. Det er imidlertid opp til forsvarerne å sørge for at fokuset på forsvareretikken blir positivt, ved å hele tiden være bevisst på de etiske spørsmål og foreta avveininger med klientens beste for øye.

8 Litteraturliste

- Nordhus, Alf. *Jeg tar saken*. Oslo, 1967
- Rode, Leif S. *Forsvareren i praksis*. Forelesning holdt i det praktiske-juridiske kurs i 1. krets vårsemesteret 1949, Oslo, 1949
- Eckhoff, Torstein. *Rettskildelære*. 5. utgave ved Jan Helgesen. Oslo, 2001
- Føllesdal, Andreas. *Å fremme rett og hindre urett: Om juristikk*, Oslo 2006. På følgende nettside:
www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JFEXFAC04/v07/undervisningsmateriale/Follesdal-juristikkex-fac-2006.rtf Sist konsultert 14.08.13
- Thommesen, Bjørn Egeland og Trond Wetlesen. *Etisk tenkning*, Oslo, 1996, 5. opplag, 2001.
- Martinsen, Vegard. *Filosofi: en innføring*. På følgende nettside:
<http://www.filosofi.no/etikk> Sist konsultert 17.08.13
- Wilhelmsen, Jan-Fredrik og Woxholth, Geir. *Juristikk*. Oslo, 2003
- Utgangspunktet for betraktningene er et bestilt foredrag ved etikkseminaret i anledning av Reidun Førde 60 år, med oppgitt tema: Hva skal vi med etikken når vi har jussen?
- Interessekonflikt i straffesaker som forsvareretisk problemstilling. Rapport avgitt av utvalg for forsvareretikk, nedsatt av Advokatforeningen og Forsvarergruppen (2008). På følgende nettside:
http://www.advokatforeningen.no/Global/rapporter/docs-70599-V1-interessekonflikt_i_straffesaker-rapport-fra-arbeidsgruppen-for-forsvareretikk.pdf Sist konsultert 19.08.13
- Blom, Knut. *Aktors og forsvarers stilling og oppgaver*. På følgende nettside:
www.jur.ku.dk/njm/28/28_17.pdf Lastet ned 18.06.13
- Hov Jo. *Rettergang I*, Oslo 2007

- Hov jo. *Rettergang II*, Oslo, 2007
- Langbach, Tor. *Forsvareren*. Oslo, 1996
- Aas, Arne Gunnar. *Aktivt forsvar*. På følgende nettside:
<http://jura.ku.dk/njm/36/023aas.pdf> Lastet ned 18.06.13, kl.18:36
- Wiig, Christian. Rollen som forsvarsadvokat i "Å være advokat". Redigert av Sigurd Knudtzon og Wilhelm Omsted. 1.utgave, Oslo, 2002
- Hall, Nadia. Aktuelle etiske problemstillinger sett fra forsvarsadvokatens ståsted, *Juss og etikk*", Oslo, 2005
- Advokatbladet nr./2003.
- Smedsrud, Knut. Refleksjoner fra en forsvarer. (2010), på Følgende nettside:
<http://www.politilederen.no/fagligforpolitiledere/politifag/308-refleksjoner-fra-en-forsvarer> Lastet ned 26.08.13, kl.09:00
- Elden, Jon Christian. Et rettslig og Etisk perspektiv. På følgende nettside:
<http://websir.lovdata.no/cgi-lex/wiftles?pid=019620&usr=lov9090> Skrevet ut 19.08.13, kl.10:51.
- *Disiplinærsystemet og forholdet til tilsynsordningen for advokatvirksomhet*. På følgende nettside: <http://www.advokatforeningen.no/Etiske-regler/Disiplinar-og-tillitssystemet> Sist konsultert 09.09.13
- Haugo, Marita. *Bandidos-saken*. På følgende nettside: <http://dt.no/pluss/en-detalj-loste-saken-1.7419595> Sist konsultert 19.09.13
- *Etiske Retningslinjer for forsvarere*. På følgende nettside:
<http://www.advokatforeningen.no/Advokatroller1/Roller/Forsvarsadvokat/Retningslinjer-for-forsvarere/> Skrevet ut 20.07.13
- Andenæs, Johs. *Juristrollen og yrkesetikk*. På følgende nettside:
<http://websir.lovdata.no/cgilex/wiftzok?bas=jus+eur+lod&emne1=juristrollen+og+yrkesetikk&button=S%F8k&sok=fast> Sist konsultert 01.09.13
- Lerdal Synnøve Skilnad og Vigrestad, Ann Iren. *Relasjon mellom forsvarer og klient*. Oslo, 2001.

- Sverrisson, Jonas, *Jeddi-saken*. Hentet fra følgende nettside:
http://www.dagbladet.no/2011/01/18/nyheter/innenriks/drap/gjengkriminalitet/stig_millehaugen/15103114/ Sist konsultert 19.09.13
- Magerøy, Halvor og Aftret, Bjørg. *Dagbladet Magasinet*. Utgitt 24.08.13

Høyesterettsavgjørelser:

- Rt.1978 s.882
- Rt.1991 s.118
- Rt.1993 s.1121
- Rt.1993 s.1121
- Rt.1996 s.1556
- Rt.2001 s.465
- Rt.2001 s.536
- Rt.2013 s.1448

Lovgivning

- Almindelig borgerlig straffelov (straffeloven) av 22.mai.1902 nr.10
- Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22.mai.1981 nr. 25
- Lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) av 17.juni.2005 nr. 90
- Konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter (menneskerettsloven- EMK del I) av 21. mai.1999 nr.30
- Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter med protokoller (Menneskerettsloven, Vedlegg 6 – SP) av 21.mai 1999 nr. 30

Disiplinærnemndas avgjørelser

- ADA-2001-15
- ADA-2001-88
- ADA-2003-3
- ADA-2008-D-199